

MONIAMMATILLISTA YHTEISTYÖTÄ SYSTEEMIEN RAJAPINNOILLA

Lastensuojelun ja varhaiskasvatuksen
moniammatillista yhteistyötä kuvaavat diskurssit

Eveliina Siik
Pro gradu -tutkielma
Sosiaalityö
Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2019

TIIVISTELMÄ

MONIAMMATILLISTA YHTEISTYÖTÄ SYSTEEMIEN RAJAPINNOILLA

Lastensuojelun ja varhaiskasvatuksen moniammatillista yhteistyötä kuvaavat diskurssit

Eveliina Siik

Sosiaalityö

Pro gradu -tutkielma

Humanistis-yhteiskuntatieteellinen laitos

Jyväskylän yliopisto

Ohjaaja: Satu Ranta-Tyrkkö

Kevät 2019

Sivumäärä: 59

Tämä pro gradu -tutkielma tarkastelee diskurssianalyysin keinoin lastensuojelun ja varhaiskasvatuksen moniammatillista yhteistyötä. Aiheen aiempi tutkimus on keskittynyt aloilla työskentelevien kokemuksiin yhteistyöstä, mutta kartoittamatta on jäänyt, millaista pohjaa ja mahdollisuuksia yhteistyölle luodaan yhteiskunnallisissa diskursseissa. Tutkimuskysymys on, millaiset diskurssit kuvaavat lastensuojelun ja varhaiskasvatuksen työtä ja moniammatillista yhteistyötä aloja ohjaavassa lainsäädännössä?

Tutkielman aineistona toimii alojen työskentelyä lähimmin ohjaavat tekstit, eli lastensuojelulaki sekä varhaiskasvatuslaki. Diskurssianalyysin avulla tarkastellaan, millaista todellisuutta teksteillä tuotetaan alojen perustehtävistä ja moniammatillisesta yhteistyöstä. Tekstejä on analysoitu Niklas Luhmannin systeemiteorian ohjaamana. Lastensuojelu sekä varhaiskasvatus hahmottuvat omiksi systeemeikseen. Lastensuojelu sijoittuu juridiikan systeemiin, kun taas varhaiskasvatus kasvatukseen ja koulutuksen systeemiin. Aloja yhdistää toimiminen hoivan systeeminä, minkä voi olettaa luovan pohjaa myös yhteistyölle.

Tulosten perusteella lastensuojelulain kantavat diskurssit liittyvät oikeuksiin ja vastuisiin, kun taas varhaiskasvatuksessa keskitytään lapsen kasvuun ja kehitykseen pedagogisella painotuksella. Hoivan diskursseja teksteistä löytyy vain vähän, eikä niistä ole yhteistyön pohjaksi. Tekstien moniammatillisuuden diskurssit antavat kuvan vain yhteen suuntaan toimivasta yhteistyöstä: Lastensuojelutyössä on oikeus saada päätöksenteon tueksi monialaista asiantuntijuutta ja muilla aloilla on velvollisuus luovuttaa lastensuojeluun tietoa, jos he saavat tietoonsa lapsen kasvuolosuhteiden vaarantuneen.

Nykymuodossaan varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun moniammatillinen yhteistyö ei tuo työhön lisäarvoa kuin vain toiselle osapuolelle, jolloin systeemiteoreettisesti todettuna voidaan sanoa, että organisaatioiden välinen kommunikaatio ei vähennä toiminnan monimutkaisuutta. Eri suuntiin vetävät diskurssit aiheuttavat sen, että moniammatilliseen yhteistyöhön hakeutuminen ei ole kannattavaa. Lainsäädännöstä esimerkiksi lapsen etua sekä sosiaalipoliittisia tavoitteita korostamalla voitaisiin kuitenkin johtaa lähtökohtia moniammatilliselle yhteistyölle.

Asiasanat: Lastensuojelu, varhaiskasvatus, moniammatillisuus, moniammatillinen yhteistyö, diskurssi, Niklas Luhmann, systeemiteoria, ekologinen kommunikaatio, diskurssianalyysi

Sisällys

1 Johdanto.....	1
2 Keskeiset käsitteet.....	4
2.1 Lastensuojelu.....	4
2.2 Varhaiskasvatus.....	7
2.3 Moniammatillisuus ja moniammatillinen yhteistyö.....	10
2.4 Niklas Luhmannin systeemiteoria yhteiskunnan hahmottamisessa.....	13
2.4.1 Systeemiteoria.....	13
2.4.2 Oikeus systeeminä.....	17
2.4.3 Koulutus systeeminä.....	18
2.4.4 Hoiva systeeminä.....	19
3 Tutkimuksen toteutus.....	20
3.1 Tutkimustehtävä.....	20
3.2 Tutkimusaineisto.....	20
3.3 Diskurssianalyysi teoriana ja metodina.....	22
4 Kirjallisuuskatsaus ja aiempi tutkimus.....	28
4.1 Tutkimukset moniammatillisuudesta.....	28
4.2 Diskurssianalyytiset tutkimukset.....	30
4.3 Systeemiteoria tutkimuksissa.....	32
5 Tulokset.....	34
5.1 Lakien oikeuden diskurssit.....	34
5.1.1 Oikeus.....	34
5.1.2 Vastuu ja velvollisuus.....	37
5.2 Lakien koulutuksen ja kasvatuksen diskurssit.....	39
5.2.1 Koulutus, opetus ja pedagogiikka.....	39
5.2.2 Kasvu ja kehitys.....	40
5.3 Lakien hoivan diskurssit.....	42
5.4 Lakien moniammatillisuuden diskurssit.....	44
6 Pohdinta.....	47
6.1 Lastensuojelu – huolenpitoa ja kasvatusta lasta suojellen.....	47
6.2 Varhaiskasvatus – hoitoa ja kasvatusta pedagogisella painotuksella.....	49
6.3 Diskurssit mahdollistamassa ja estämässä moniammatillista yhteistyötä.....	50
6.4 Lopuksi.....	53
7 Lähteet.....	55

1 JOHDANTO

Nykyisin usealla eri alalla vallitsee moniammatillisuuden sekä verkostotyön ihanne. Yhteistyötä tehdään sekä ammattialojen, kuten sosiaali-, terveys- ja kasvatusalan sisällä, mutta myös niiden välillä. Moniammatillisen yhteistyön perusteena on se, että yhdessä pystytään tuottamaan enemmän ja parempaa tietoa kuin yksin. Lisäksi yhdessä tekeminen helpottaa asiakkaan tilannetta, sillä ideaalitulanteessa rinnakkain tehtävä työ vähenee ja asiakkaan eteen tehtävän työn laatu paranee, kun kaikilla toimijoilla on yhteiset tavoitteet.

Moniammatillisen yhteistyön kentällä mielestäni erityisen mielenkiintoinen yhdistelmä on lastensuojelun sekä varhaiskasvatuksen välillä tehtävä työ. Sekä sosiaalialalla toimiva lastensuojelu, että kasvatusalaa edustava varhaiskasvatus tähtäävät omilla keinoillaan lapsen tasapainoiseen kasvuun ja kehitykseen. Työtä tehdään molemmilla aloilla lapsen ja perheen kanssa myös ennaltaehkäisevässä mielessä. Aloja sekä niiden yhteistyötä ohjaa vahva lainsäädännöllinen perusta, joka luo sekä pohjaa, että rajoituksia käytännön toiminnalle. Alojen erilaiset perustehtävät ovat osaltaan myös vaikuttamassa alojen mahdollisuuksiin tehdä yhteistyötä.

Toimiva moniammatillinen yhteistyö lastensuojelun sekä varhaiskasvatuksen välillä olisi sekä työntekijöiden, asiakkaiden että yhteiskunnan edun mukaista. Selkeät yhteistyömallit toisivat työntekijöille johdonmukaisuutta työhön. Lastensuojelun ja varhaiskasvatuksen rinnakkain ja osin päällekkäin tekemän työn väheneminen olisi asiakkaan edun mukaista. Myös yhteiskunnallisten resurssien tehokkaan käytön kannalta rinnakkain tehtävän työn väheneminen olisi tärkeää. Itse molemmilla aloilla työtä tehneenä, ”kaksoisagenttina”, ymmärrän sekä varhaiskasvatuksen että lastensuojelun tekevän tärkeää työtä lapsen hyväksi, mutta yhdessä ne eivät sitä työtä tee.

Lastensuojelun ja varhaiskasvatuksen moniammatillisen yhteistyön kenttään olen tutustunut ihan käytännössä, sillä olen työskennellyt molemmilla aloilla ja havainnut yhteistyön ongelmakohdat myös arkityön tasolla. Aihetta olen käsitellyt myös kandidaatin tutkielmassani. Tällöin tarkastelin, millaisena lastentarhanopettajat kokivat yhteistyön lastensuojelun kanssa. Haastattelin kolmea alalla pitkään toiminutta lastentarhanopettajaa ja heidän näkemystensä mukaan yhteistyö oli lisääntynyt ja se koettiin tärkeänä, mutta käytännössä se oli melko ongelmallista. Kitkaa aiheuttivat esimerkiksi tiedonvaihto, epäselvät vastualueet sekä lastensuojelun näyttäytyminen yhteistyön passiivisena

osapuolena. Tämä herätti minussa kysymyksen, onko huonojen kokemusten pohjana todella huono yhteistyö, vai voisiko taustalla olla perustavanlaatuisempia haasteita työn raameissa?

Tässä pro gradu tutkimuksessani aionkin keskittyä siihen pohjaan, jota alojen lainsäädännössä luodaan yhteistyölle. Pohjimmiltaan sekä lastensuojelussa, että varhaiskasvatuksessa pyritään edistämään lapsen ja perheen parasta ja hyvinvointia, mutta vaikka tavoite on molemmilla aloilla sama, keinot ja painotukset vaihtelevat. Näitä painotuseroja hahmottamaan olen valinnut Niklas Luhmannin systeemiteorian, joka pystyy mielestäni hyvin pureutumaan siihen, miksi eri organisaatioiden välinen yhteistyö voi tuottaa haasteita. Erilaiset perustehtävät asettavat lastensuojelun ja varhaiskasvatuksen eri systeemeihin ja yhteiskunnallisilla systeemeillä Luhmann esittää olevan piirteitä, jotka vaikeuttavat alojen välistä kommunikaatiota.

Tutkimusmenetelmäkseni olen valinnut diskurssianalyysin. Diskurssianalyysi tarjoaa tekstien tutkimiseen työkaluja, jotka huomioivat tekstien poliittisen kontekstin. Näin pystyn teksteistä tarkastelemaan, huomioivatko ne moniammatillisesta yhteistyöstä puhuessaan varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun työtä ohjaavia perustavia eroja. Tutkimuksen teoreettisena viitekehyksenä toimivat varhaiskasvatuksen, lastensuojelun sekä moniammatillisuuden käsitteet, joita tarkastelen työtä ohjaavissa teksteissä esiintyvien diskurssien kautta systeemiteoriaa jaottelussa hyödyntäen.

Tämä tutkielma rakentuu siten, että ensimmäisessä luvussa avaan tutkimuksen kannalta keskeistä käsitteistöä. Omissa alaluvuissaan esittelen lastensuojelua sekä varhaiskasvatusta alojen historian sekä perustehtävien kautta. Lisäksi avaan moniammatillisuuden ja moniammatillisen yhteistyön käsitteitä. Oman lukunsa saa Niklas Luhmannin systeemiteoria. Pyrin selvittämään sen keskeistä käsitteistöä sekä miten systeemiteoria voidaan linkittää lastensuojeluun ja varhaiskasvatukseen.

Toisessa luvussa esittelen tutkimuksen toteutusta ja metodologisia valintoja. Avaan diskurssianalyysiä menetelmänä sekä sitä, miten hyödynnän sitä valitsemani aineiston analyysissä. Tutkimuskysymykseni on, **millaiset diskurssit kuvaavat lastensuojelun ja varhaiskasvatuksen työtä ja moniammatillista yhteistyötä aloja ohjaavassa lainsäädännössä?**

Kolmannessa luvussa tarkastelen oman tutkimukseni kannalta relevantteja tutkimuksia sekä aiempaa kirjallisuutta. Esittelen, millaista tutkimusta lastensuojelun ja varhaiskasvatuksen moniammatillisesta yhteistyöstä on tehty. Tarkastelen myös, millaisissa tutkimuksissa

aloilla on hyödynnetty diskurssianalyysiä sekä systeemiteoriaa. Tutkimuksia tarkastelen aihepiireittäin, sillä kaikki näkökulmat yhdistävää tutkimusta ei aiheesta ole tehty.

Neljännessä luvussa pyrin vastaamaan tutkimuskysymykseeni. Diskurssianalyysiä ja systeemiteoriaa hyödyntäen lastensuojelulaista sekä varhaiskasvatuslaista on löydettävissä alojen perustehtäviin viittaavia diskursseja, jotka omalta osaltaan voivat vaikeuttaa moniammatillisen yhteistyön tekemistä. Toisaalta yhteistyölle luodaan teksteissä myös mahdollisuuksia.

Viimeisessä pohdintaluvussa vedän yhteen lastensuojelun ja varhaiskasvatuksen työtä sekä niiden moniammatillista yhteistyötä. Päivähoito tavoittaa suuren osan lapsiperheistä ja on tärkeä kasvatuksen ja hoivan antaja sekä ennaltaehkäisevän tuen muoto. Lastensuojelu puolestaan toteuttaa omaa tehtäväänsä lapsen etujen ajajana ja suojelijana. Moniammatillisessa yhteistyössä toimimalla molemmat alat voisivat oppia toisiltaan sekä tehostaa työtään. Millainen siis on tämä pohja, jonka päälle yhteistyötä rakennetaan? Huomioiko se tarpeeksi instituutioiden perustehtävien eroja? Kannustaako se yhteistyöhön vai onko yhteistyö välttämätön paha ja miten yhteistyötä voisi kehittää? Tällä tutkimuksella haluan tarjota yhden näkökulman siihen, millainen lastensuojelun ja varhaiskasvatuksen moniammatillisen yhteistyön pohja lainsäädännön perusteella on, ja millaisia mahdollisuuksia se yhteistyölle tarjoaa.

2 KESKEISET KÄSITTEET

Tässä luvussa avaan tutkielman kannalta keskeistä käsitteistöä. Aloitan määrittelemällä lastensuojelun sekä varhaiskasvatuksen käsitteet, sekä avaan alojen historiallista kehitystä. Varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun perustehtävien ja historiallisen kontekstin hahmottaminen on tärkeää, jotta voidaan ymmärtää niitä haasteita, joita kohdataan organisaatioiden tehdessä moniammatillista yhteistyötä. Tämän jälkeen avaan moniammatillisen yhteistyön käsitettä. Viimeiseksi esittelen Niklas Luhmannin systeemiteorian sekä sen, miten lastensuojelu ja varhaiskasvatus voidaan teorian valossa käsittää.

2.1 Lastensuojelu

Lastensuojelu on lakisääteistä toimintaa, joka toteuttaa YK:n lapsen oikeuksien sopimusta. Lapsen oikeuksien sopimus velvoittaa sopimusvaltiot suojelemaan lapsia ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, vahingoittamiselta, pahoinpitelyltä ja laiminlyönneiltä sekä välinpitämättömältä tai huonolta kohtelulta ja hyväksikäytöltä (YK:n lapsen oikeuksien sopimus, art 19; Bardy 2009, 33). Lastensuojelu on osa sosiaalihuoltoa, jonka lainsäädännöstä Suomessa vastaa sosiaali- ja terveysministeriö. Lastensuojelua toteutetaan kunnittain ja kuntien toimintaa valvovat aluehallintovirastot sekä sosiaali- ja terveystalouden lupa- ja valvontavirasto Valvira. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2017.)

Sosiaalityön historiallinen perusta on hyväntekeväisyystyössä. Työtä ryhdyttiin 1800-luvun loppupuolella systematisoimaan sekä ammatillistamaan, sillä nähtiin, että työssä tarvitaan koulutusta kattavan tietojen keruun sekä tarveharkinnan toteutumiseksi. Tämän uudentyypisen avustamisen tavoitteena oli vahvistaa ihmisten omaehtoista selviytymistä. Suomessa sosiaalityöntekijöiden koulutus on alkanut vuonna 1942, jotta kunnallisen huoltotoimen tehtäviä ei enää tehtäisi ”maallikkojen” voimin. (Raunio 2009, 13. 35.) Myös lastensuojelun historialliset juuret ulottuvat Suomessa hyväntekeväisyyteen ja kauas köyhäinhoidon perinteisiin. Lastensuojelu kehittyi sosiaalihuollon kentällä omaksi alueekseen huolehtimaan ansiotyöstä vapautetuista lapsista ja kontrolloimaan mahdollista epätoivottua käytöstä (Karisto, Takala & Haapola 1997, 172, 237).

Sosiaalityö kantaa edelleen mukanaan historiallisia hyväntekeväisyytensä sekä yhteiskunnallisen tehtävänsä ominaisuuksia. Sosiaalityöllä sanotaan olevan kaksoistehtävä

asiakkaiden tukijana ja kontrolloijana. Sosiaalityön tehtäväkentällä kilpailevat kolme historiallista perinnettä: Hallinnollisten toimenpiteiden perinne, yhteisöllisen muutostyön perinne sekä henkilökohtaisen vuorovaikutuksen perinne (Toikko 2008, 222-223). Toisaalta työ on siis yhteiskunnalliseen kontrolliin pyrkivää hallintotyötä, mutta toisaalta terapeutista asiakkaan tukemista. Yhteisöllistä muutostyötä taas edustaa pyrkimys vaikuttaa yksilöä laajempiin kokonaisuuksiin.

Lastensuojelulaki (417/2007) määrittelee lastensuojelun perustehtäväksi lapsen suotuisan kehityksen ja hyvinvoinnin tukemisen sekä lapsen kasvatuksesta vastaavien henkilöiden tukemisen tässä tehtävässä (4§). Työn tavoitteeksi määritellään lapsen turvallisen kasvuympäristön, tasapainoisen ja monipuolisen kehityksen turvaaminen sekä erityisen suojelun järjestäminen tarvittaessa. Toiminnassa painottuu ehkäisevän lastensuojelun sekä varhaisen tuen tärkeys. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2017.) Lain tavoitteet jakautuvat yleisiin kaikkia lapsia turvaaviin sekä erityisiin suojelun tavoitteisiin. Työssä edistetään hyvinvointia vaikuttamalla kasvuoloihin, kehitetään palveluita kasvatuksen tueksi ja ongelmia ehkäisten, sekä turvataan lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu avohuollon keinoin aina huostaanottoon asti – mahdollisesti myös vastoin asianomaisen tahtoa. (Bardy 2009, 39.)

Sosiaalityön tausta hallinnon, yhteiskunnallisen työn sekä asiakastyön ristiaallokossa tuottaa sen, että sosiaalityön toimintatavat voidaan jakaa kolmeen: Byrokrazia-, palvelu- ja psykososiaaliseen työhön. Byrokratiatyönä sosiaalityö on etuuksien myöntämistä sekä pakkotoimia ja siinä korostuu sosiaalityön rooli asiakkaan kontrolloijana sekä yhteiskunnallisena moraalinvartijana. Palvelutyönä sosiaalityö sisältää ohjausta ja neuvontaa ja perustuu asiakkaan edun ajamiseen. Psykososiaalinen työ puolestaan on terapeutista, korjaavia keskusteluja yksilön kanssa ja on haastavuudestaan ja rasittavuudestaan huolimatta yleisesti käytetty juuri lastensuojelun työssä. (Raunio 2009, 170-183.) Vaihtoehtoisesti työmenetelmät ja työn sisältö voidaan jakaa palveluihin, avustuksiin, toimenpiteisiin sekä toimintatapoihin (Kaikko & Friis 2009, 79), mikä on myös varsin perusteltu tapa nähdä työmenetelmät.

Lastensuojelu on sosiaalityön viranhaltijoiden tekemää viranomaistyötä. Sosiaalityö on sosiaalihuollon kentällä ainoa ala, jolla työntekijät ovat yliopistokoulutuksen saaneita (Raunio 2009, 45). Sosiaalityöntekijän roolina on olla asiakasprosessin vastuhenkilö. Sosiaalityöntekijä vastaa annetuista palveluista ja niiden toimivuudesta ja erityisesti lastensuojelussa siitä, että tilanne selvitetään tarkoituksenmukaisesti ja tarvittavat

toimenpiteet toteutuvat suunnitellusti. Sosiaalityöntekijä huolehtii, että lapsen etu tulee huomioiduksi prosessin kaikissa vaiheissa (Heinonen & Sinko 2009, 89.)

Sosiaalityön moninaisen perinteen seurauksena sosiaalityö asiantuntijuus on vaikea kiteyttää. Työssä vaaditaan sekä menetelmä, että dokumentointiosaamista, laajojen kokonaisuuksien hahmottamista ja yhteensovittamista, prosessinhallintaa ja -johtamista ja toisaalta ihmissuhdetaitoja (Heinonen & Sinko 2009, 94-95.) Lastensuojelutyön oikeudellistuminen lisää hallinnollisen puolen osaamisen vaatimuksia. Hallinnollisten menettelytapojen korostuminen vie aikaa psykososiaaliselta asiakastyöltä, mutta myös tasalaatuistaa työskentelyä. Toisaalta samalla toimintakulttuuri muuttuu perheiden tukemisesta kohti kontrollia. (Raunio 2009, 213.) Työn oikeudellista luonnetta kuvaa hyvin myös se, että lastensuojelulain (417/2007) ohella työtä ohjaavat myös esimerkiksi hallintolaki (434/2003), laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta (621/1999) sekä laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000).

Sosiaalityöllä ei katsota olevan varsinaisia omia arvoja ja etiikkaa, vaan pohjana ovat yleisesti hyväksytyt modernin yhteiskunnan arvot, kuten ihmisarvo, humanisuus, solidaarisuus sekä inhimilliset oikeudet. Käytännössä työllä ajetaan oikeudenmukaisuutta, tasa-arvoa sekä pyritään emansipaatioon vastustamalla syrjintää ja riistoa. (Raunio 2009, 82, 86-87.) Sosiaalialalle on kuitenkin olemassa oma ammattieettinen ohjeistus, jota ylläpitää sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia (talentia.fi). Eettinen ohjeistus nojaa vahvasti muun muassa ihmisoikeuksien julistuksen arvoille ja sosiaalityöllä on tärkeä tehtävä näiden arvojen ajajana yhteiskunnassa, jossa arvomaailma vaikuttaa kovenevan ja muuttuvan aina enemmän yksilön vastuuta korostavaksi.

Lastensuojelun ohjaavana arvona toimii lapsen oikeus. Jo aiemmin mainittu lapsen oikeuksien yleissopimus kattaa lapsen oikeudet kaikkinaiseen huolenpitoon, suojeluun sekä osallisuuteen ilman yksilön ominaisuuksiin perustuvaa erottelua (Bardy 2009, 30-31). Lastensuojelun lakisääteinen ja moraalinen velvollisuus on toimia lastensuojeluprosessissa lapsen edun mukaisesti. Tämän näkökulman mukaisesti lapsella on myös oikeus osallistua prosessiin ja työntekijällä on velvollisuus ottaa lapsen näkemykset huomioon lapsen ikä- ja kehitystason mukaisesti. (Hotari, Oranen & Pösö 2009, 117.) Työntekijälle suodaan paljon harkintavaltaa siinä, miten tämä milloinkin määrittelee lapsen edun.

Sosiaalityötä määrittelee sen asema viimesijaisena palveluna. Sosiaalityötä on mahdollista saada, kun yleinen sosiaaliturva ja palvelut eivät riitä ratkaisemaan perheen tai yksilön

vaikeaa tilannetta (Raunio 2009, 29). Usein muita, universaaleja ja vapaaehtoisia palveluita on jo kokeiltu ennen lastensuojelun asiakkuutta. Lastensuojelun ydintä on lapsen kehityksen turvaaminen ja sitä vaarantavien tekijöiden poistaminen (Bardy 2009, 41), jonka saavuttamiseksi lastensuojelulla on erilaista valtaa ja resursseja kuin muilla hyvinvointivaltion palveluilla.

2.2 Varhaiskasvatus

Varhaiskasvatus on ollut vuodesta 2013 Opetushallituksen hallinnoimaa toimintaa. Tätä ennen ala kuului sosiaali- ja terveysministeriön alaisuuteen. Opetushallituksen määritelmän mukaan varhaiskasvatus on lapsen kasvatuksen, hoidon ja opetuksen suunnitelmallinen ja tavoitteellinen kokonaisuus, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka. Varhaiskasvatukseen osallistuminen on määritelty jokaisen lapsen oikeudeksi. Päättävänä elimenä opetushallitus määrittelee valtakunnalliset varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, joiden perusteella kunnissa ja varhaiskasvatuksen toteuttamispaikoissa laaditaan suunnitelmia paikallisesti. (Opetushallitus 2017.) Laajasti tulkiten varhaiskasvatuksella voidaan tarkoittaa erilaisissa toimintaympäristöissä – kotona, kasvatusinstituutioissa ja eri elämänpiireissä tapahtuvaa aikuisten ja lasten välistä kasvatuksellista vuorovaikutusta, mutta käsite rajataan yleensä tarkoittamaan yhteiskunnallisen palvelujärjestelmän tuottamaan ammatillista kasvatus- ja opetustyötä (Karila, Kinos & Virtanen 2001, 13-14).

Historiallisesti päivähoidon juuret ovat 1800-luvun Saksassa, missä pedagogi Friedrich Fröbel kehitteli näkemystään pikkulasten opettamisesta. Suomessa ensimmäiset lastenseimet perustettiin vuonna 1863 kansakoulun isä Uno Cygnauksen aloitteesta, mutta kiivaan vastustuksen takia ne lakkautettiin Cygnauksen kuoleman jälkeen 1890-luvulla. 1900-luvun alussa lastentarhojen toiminta perustui ajatukselle sosiaalisesta kasvatuksesta ja ne oli suunnattu huono-osaisemmille perheille lasten kotikasvatuksen tueksi. 1950-luvulle saakka keskustelu lasten kodin ulkopuolisesta hoidosta keskittyi lähinnä lastensuojelullisiin konteksteihin ja kotihoitoa pidettiin arvostetuimpana hoitomuotona. (Eerola-Pennanen, Vuorisalo & Raittila 2017, 22; Toikko 2008, 125-126.)

Ammatillisen päivähoitojärjestelmän voimakkain kehitys sijoittuu Suomessa 1960 ja 1970-luvulle. Erilaisia kunnallisia päivähoiton muotoja oli toki ollut jo aiemminkin. Muuttuvan yhteiskunnan ja työmarkkinoiden haasteet vaativat yhteiskunnallista vastausta. Suomessa

elettiin hyvinvointivaltion laajenemisen kautta ja vuoden 1973 laki lasten päivähoidosta mahdollisti naisten siirtymisen työelämään tarjoamalla lapsille turvallisen kasvuympäristön kodin ulkopuolella (Karisto, Takala, Haapola 1997, 297–298). Uudessa laissa päivähoiton tehtävä oli sekä sosiaalipoliittinen että kasvatuksellinen, joista ensin mainittu leimasi 1970-luvulla päivähoitoa rajallisten päivähoitopaikkojen ohjautuessa vähävaraisille perheille. Kasvatuksellinen näkökulma vahvistui 1980-luvulla. Ennen vuonna 1973 voimaan tullutta päivähoitolakia lastenseimiä oli hallinnoitu lastensuojelulain kautta. (Eerola-Pennanen, Vuorisalo & Raittila 2017, 23.)

Hoivatehtävän institutionalisoiduttua kotoa päiväkoteihin, hoivasta ja kasvatuksesta tuli poliittinen ja yhteiskunnallinen kysymys. Varhaiskasvatus on vahvasti sidoksissa aikaan ja paikkaan, joten institutionaalinen varhaiskasvatus kuvastaa hyvin yhteiskunnan käsitystä lasten oppimisesta, kasvusta ja kehityksestä. (Eerola-Pennanen, Vuorisalo & Raittila 2017, 35.)

Hoivan ja kasvatuksen merkitys päivähoidossa on päivähoitoretoriikassa joutunut viime aikoina antamaan enenevässä määrin tilaa opetukselliselle ja kasvatukselliselle näkökulmalle, mihin viittaa myös päivähoito-termin korvaantuminen varhaiskasvatuksen käsitteellä. Terminä varhaiskasvatusta on esitetty käytettäväksi ensimmäistä kertaa vuonna 1974 alle kouluikäisten lasten hoidosta ja kasvatuksesta. Vuonna 2015 päivähoidon käsite korvaantui lainsäädännössä varhaiskasvatuksen käsitteellä, kun päivähoitolaki muuttui varhaiskasvatuslaiksi. Samalla varhaiskasvatuksesta tuli tavoitteellista toimintaa, joka luo pohjaa perusopetuslain alla toimivalle esiopetukselle. (Eerola-Pennanen, Vuorisalo & Raittila 2017, 21, 29.)

Vastikään uudistettu varhaiskasvatuslaki (36/1973) tukee kuitenkin kasvatustehtävää määritellössään varhaiskasvatuksen tavoitteeksi lapsen kasvun ja kehityksen monipuolisen tukemisen, lasten kehitysmahdollisuuksien yhdenvertaistamisen sekä lapsen yksilöllisten tarpeiden huomioimisen (2a§). Suomessa noudatetaan varhaiskasvatuksen opetussuunnitelman laatimisessa sosiaalipedagogista perinnettä, joka anglosaksiseen perinteeseen verrattuna korostaa laajoja ja lapsilähtöisiä kehityksen ja oppimisen tavoitteita. Keskeistä on vuorovaikutus sekä luottamus kasvattajien ammatilliseen otteeseen. (Salminen & Poikonen 2017, 60.) ”Lapsilähtöisyys” ja lapsikeskeisyys” ovat käsitteinä kuitenkin väljiä ja jättävät avoimeksi kysymyksiä muun muassa kehityksen ja oppimisen suhteesta sekä aikuisten ja toisten lasten merkityksestä oppimisessa, mikä vaikeuttaa uusien käytäntöjen kehittämistä (Niiranen & Kinos 2001, 75).

Sosiaalipedagogisesta näkökulmasta katsottuna varhaiskasvatuksen tehtävänä on yleisellä tasolla sosiaalistaa lapsia, mutta myös tukea syrjäytymisvaarassa olevia lapsia ja perheitä. Ollakseen sosiaalipedagogista, tulee päivähoitossa korostua koulutuksen sijaan kasvatus. Työtä tehdään usealla tasolla, joten myös käytettävät menetelmät ovat vaihtelevia. Keskeistä kuitenkin on, että menetelmät tukevat lapsen osallistumista, omia valintoja, arvokkuutta ja sosiaalisuutta. (Kurki 2001, 130-133.) Varhaiskasvatus on yksi sosiaalipoliittinen toimi, jolla hyvinvointivaltio osoittaa tukevansa lasten tasa-arvoista kasvua ja kehitystä.

Edellä kuvatun käytännön kasvatustoiminnan lisäksi varhaiskasvatus on myös yliopistollinen oppiaine ja tieteenala. Tieteenalana sen kehitys on edennyt harppauksin 2000-luvun alusta, jolloin varhaiskasvatuksesta tuli itsenäinen oppiaine. (Eerila-Pennanen, Vuorisalo & Raittila 2017, 21.) Käytännön työn voi määritellä tieteeksi ja taidoksi sekä niiden laadukkaaksi soveltamiseksi. Toiminta perustuu työntekijöiden tietoisuudelle kasvatusta koskevista teorioista sekä kokemuksen kautta kertyneestä monipuolisesta metodien ja käytäntöjen valikoimasta. (Eerola-Pennanen, Vuorisalo & Raittila 2017, 27.) Yliopistokoulutuksen saaneet lastentarhanopettajat kantavat vastuun kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuudesta. Varhaiskasvatuksessa työskentelee kuitenkin myös monia muita ammattiryhmiä ja erityisesti hoitoalan koulutuksen omaavien määrä on kasvanut. (Kupila 2011, 305.)

Varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet ohjaavat henkilöstöä monipuolisen ja eheytetyn pedagogisen toiminnan suunnitteluun sekä toteutukseen yhdessä lasten kanssa. Tavoitteet koskevat oppimisympäristöä sekä kasvattajien pedagogisia ratkaisuja. (Salminen & Poikonen 2017, 65.) Institutionaalisen kasvatusympäristön edustajina työntekijöillä on lapsiin rooliperustainen kasvatussuhde, joka perustuu tiettyyn koulutustaustaan, ammattinimikkeeseen ja työsuhteeseen. Vanhemmat ovat ensisijaisesti kasvatusvastuussa, mutta ammatillisen roolinsa kautta varhaiskasvatuksen työntekijät ovat keskeisessä roolissa tarjoamassa lapsille mahdollisuuksia erilaisten taitojen ja valmiuksien kehitykseen. Työntekijä käyttää ammatillista päätösvaltaansa määritelllessään, miten erilaiset tilanteet palvelevat kasvua ja kehitystä ja perustelevat näitä päätöksiä pedagogisesti. (Salminen, 2017, 167.)

Historiallisesti katsottuna varhaiskasvatus on siis kehitetty vastaamaan yhteiskunnalliseen käytännön ongelmaan: lasten hoitoon vanhempien käydessä töissä. Tätä merkitystä päivähoito kantaa myös nykymuodossaan mukanaan, sillä se yhdistää vanhempien oikeuden saada lapselleen hoitopaikka sekä lapsen oikeuden varhaiskasvatukseen (Heinämäki 2004,

9). Sysäyksen tähän muutokseen toi YK:n lasten oikeuksien sopimus, joka muutti käsitystä passiivisesta suojelun tarpeesta olevasta osallistujaksi ja oikeuksien haltijaksi. (Eerola-Pennanen, Vuorisalo & Raittila 2017, 24).

Lapsen oikeuksien sopimuksen keskeiset arvot ja ajatukset lapsen oikeuksista hoivaan ja opetukseen kietoutuvat läheisesti varhaiskasvatukseen. Päiväkodin arjessa ne tuovat lasten ja aikuisten väliseen vuorovaikutukseen sekä suojelua että osallistumista. Yhteiskunnan tasolla päivähoidon järjestäminen on osoitus voimavarojen panostamisesta varhaiseen kehitykseen. Viimeaikaisia subjektiivisen päivähoidon oikeuden kavennuksia lukuun ottamatta päivähoido on ollut hyvänä toimijana tasaamassa perheiden välisiä eroja. (Turja & Vuorisalo 2017, 38-39.)

2.3 Moniammatillisuus ja moniammatillinen yhteistyö

Tarkastelen tutkimuksessani varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun moniammatillista yhteistyötä alojen erilaisten perustehtävien sekä aloja ohjaavien diskurssien kautta. Moniammatillisuuden käsitteellä ei ole yhtä kaikenkattavaa määritelmää, mutta useimmiten sillä tarkoitetaan eri ammattiryhmiin kuuluvien asiantuntijoiden yhteistyötä ja moniammatillista tiimityötä työyhteisön sisällä tai organisaatioiden välillä. Moniammatillisuudella katsotaan saavutettavan tietoa, jota työntekijä ei yksin saavuttaisi ja yhteistyö nähdään tapana kehittää työntekijän osaamista. (Karila & Nummenmaa 2001, 3.)

Kaarina Isoherranen (2004) puolestaan määrittelee moniammatillisuuden sateenvarjokäsitteeksi, jota käytetään puhuttaessa monenlaisesta ja monetasoisesta yhteistyön tekemisestä. Yhteistyö käsitteenä tarkoittaa, että ihmisillä on yhteinen ongelma tai työ, tehtävä suoritettavana tai päätös tehtävänä ja siihen etsitään ratkaisua yhdessä keskustellen. Käytännössä moniammatillinen yhteistyö korostaa asiakaslähtöisyyttä, erilaisten tietojen kokoamista yhteen, rajojen ylittämistä, vuorovaikutustietoista yhteistyötä sekä verkostojen huomioimista. (Isoherranen 2004, 13–14.)

Päivähoidon ja lastensuojelun yhteistyötä voidaan kuvata niin sanotuksi ulkoiseksi yhteistyöksi, sillä siinä työntekijät ylittävät sekä ammatillisen osaamisen, että hallinnon rajoja. Työtä ohjaavien erilaisten säädösten, organisaatioiden arvojen sekä työntekijöiden osaamisen yhteensovittaminen vaatii toteutuakseen riittävästi aikaa sekä neuvotteluja.

Hyvistä aikeista huolimatta moniammatillisuus jää usein puheiden tasolle ja eri ammattiryhmät päätyvät työskentelemään erillään. (Karila & Nummenmaa 2001, 146–148.)

Moniammatillisen yhteistyön toteutumiseen vaikuttavat useat käytännön tekijät. Moniammatillisesta yhteistyöstä sekä organisaatiokulttuurista kirjoittanut Auli Ojuri (1996) luettelee kolme erilaista yhteistyöhön vaikuttavaa ulottuvuutta ja niiden aiheuttamia yhteistyön haasteita: organisaatiokulttuurit, erilaiset käsitykset asiakkaan parhaasta sekä erilaiset käsitykset organisaatioideologiasta ja sosiaalisesta todellisuudesta.

Ensinnäkin eri organisaatioilla on erilaisia kulttuureita ja niihin kuuluvia myyttejä, jotka saattavat erota työn julkilausutuista tavoitteista. Esimerkiksi sosiaalipalveluiden toimintakulttuuriin kuuluu tiivis vuorovaikutussuhde asiakkaaseen. Erilaiset kulttuurit ja myytit nousevat esille erityisesti moniammatillisessa yhteistyössä, kun arvot, normit ja perusoletukset toisesta organisaatiosta kohtaavat. (Ojuri 1996, 117–118.)

Toiseksi eri organisaatioilla voi olla erilaisia käsityksiä ja tavoitteita asiakkaansa parhaaksi. Moniammatillista yhteistyötä tehtäessä jokaisella työntekijällä on omat käsityksensä työstään ja sen tavoitteista, työssä vaaditusta asiantuntijuudesta ja koetusta ammatti-identiteetistä sekä asiantuntijoiden välisestä yhteistyöstä. (Ojuri 1996, 118–122.) Haasteellista tämä on muun muassa siksi, että esimerkiksi päivähoitolle on määritelty neljänlaisia yhteiskunnallista tehtäviä: työvoima-, perhe-, sosiaali- ja koulutuspoliittisia tehtäviä, joiden painoarvo vaihtelee eri intressiryhmiltä kysyttäessä (Karila & Nummenmaa 2001, 11). Samoin päivähoidossa vaadittavaa ammattitaitoa ja asiantuntijuutta ei ole selkeästi määritelty (Karila & Nummenmaa 2001, 26). Myös lastensuojelussa painitaan erilaisten näkökulmien kanssa, sillä sosiaalityössä tasapainoillaan hallinnollisten toimenpiteiden, yhteisöllisen muutostyön sekä henkilökohtaisen vuorovaikutuksen perinteiden välillä (Toikko 2008, 223).

Kolmanneksi organisaatioissa on erilaisia sosiaalisia todellisuuksia ja organisaatioideologioita, joilla tarkoitetaan organisaation sisäisten arvojen, uskomusten ja normien kokonaisuutta, jonka perusteella organisaatio ja sen jäsenet luovat tavoitteensa ja tehtävänsä. Sosiaalisen todellisuuden muodostamat perusoletukset määrittelevät myös, miten yhteistyöhön suhtaudutaan. Suhtautumistavat ja yhteistyömallit voidaan jakaa 1) yksintyöskentelyyn, jossa yhteistyö on valikoivaa, 2) instrumentaaliseen yhteistyöhön, jossa yhteistyöllä tavoitellaan lähinnä omaa etua, sekä 3) yhteistyöhakuisen yhteistyöhön, jossa yhteistyö itsessään koetaan tärkeäksi. (Ojuri 1996, 122–124.)

Ammattiryhmien rajoja rikkovaa, tiivistä moniammatillista yhteistyötä tekevää ryhmää kuvaa kyky jakaa tietoa ymmärrettävästi, kyky ottaa yhteistä vastuuta sekä halu toimia sekä oppijana että erityisasiantuntijana. Lisäksi ammatilliset rajat ovat väljät ja ammatilliset roolit sopeutetaan asiakkaan tarpeen mukaan. Mitä enemmän näitä piirteitä löytyy, sitä enemmän työ on aitoa moniammatillista yhteistyötä. Tämän vastakohtana on työ, jossa asiantuntijat työskentelevät rinnakkain asiakkaan kanssa. (Isoherranen 2004, 17.)

Sekä varhaiskasvatus että lastensuojelu toteuttavat yhteiskunnallisia tehtäviään lasten parissa toimien, mutta alojen välinen moniammatillinen yhteistyö ei ole itsestäänselvyys. Varhaiskasvatuksessa merkittävimpana yhteistyön muotona on vanhempien ja päiväkodin henkilökunnan välinen yhteistyö. Kasvatusvastuu on esisijaisesti vanhemmilla, mutta lapsen tarpeiden, edun sekä oikeuksien toteutumisen kannalta vuorovaikutuksellinen suhde perheen ja varhaiskasvatuksen välillä on tärkeää. Käytännössä yhteistyö on kasvattajien ja vanhempien välistä luottamusta sekä vuorovaikutusta ja niiden kannattelua ja ylläpitoa. Dialogissa jaetaan lapsen tunnekokemuksia sekä tuetaan vanhemmuutta. (Mykkänen & Böök 2017, 85-86.)

Päivähoidossa korostuu myös työyhteisön sisäinen moniammatillinen yhteistyö. Työntekijöiden koulutustaustat ovat erilaisia ja eritasoisia, jolloin kysymykseksi nousee, miten työt ja vastuut jaetaan ja miten jokaisen ammattiryhmän erityisosaaminen saadaan käyttöön. Erityisesti hoitoalan koulutuksen omaavien määrä varhaiskasvatuksen kentällä on lisääntynyt. Vastuuta kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuudesta kantavat kuitenkin lastentarhanopettajat. (Kupila 2011, 305.)

Lastensuojelulla on varhaiskasvatusta voimakkaammat perinteet moniammatillisessa yhteistyössä. Esimerkiksi hallintolaki määrittelee hyvän hallintotavan mukaiseksi toiminnaksi ja viranomaisten velvollisuudeksi toimivaltansa rajoissa avustaa toista viranomaista hallintotehtävän hoitamisessa. Vakiintuneena käytäntönä ovat viranomaisten väliset kokoontumiset ja neuvottelut. (Kulla 2015, 126-127.)

Sosiaalityö kohdistuu varhaiskasvatusta luontevammin ihmisen ja ympäristön vuorovaikutukseen, sillä työ perustuu sekä teorioihin yksilöllisestä kehittämisestä että teorioihin sosiaalisista järjestelmistä. Verkostotyö sekä moniammatillinen yhteistyö ovat sosiaalityössä tärkeitä keinoja puuttua ihmisten ja ympäristön välisiin vuorovaikutuksen ongelmiin. (Raunio 2009, 66-67.)

Lastensuojelulla on yhteiskunnallinen intressi sekä keinot tukea heikoimmassa asemassa olevia perheitä ja ajaa lasten oikeuksia, kun taas päivähoito keskittyy toiminnassaan edistämään lapsen parasta, turvaamaan osaltaan hyvän lapsuuden sekä tasaamaan sosioekonomisten erojen aiheuttamia kehityseroja pedagogisin keinoin. Lastentarhanopettajilla ei ole sosiaaliviranomaisten kaltaisia kontrollimahdollisuuksia, joten yhteistyö perheen kanssa on enemmänkin kasvatuskumppanuutta. Lastensuojelun työntekijöillä ei puolestaan ole lastentarhanopettajien kaltaista sisäpiirin tietoa lapsen kehityksestä ja perheessä tapahtuneista muutoksista, vaan työtä tehdään byrokratian ehdoilla. Nämä painotuserot voivat aiheuttaa haasteita alojen väliselle yhteistyölle.

2.4 Niklas Luhmannin systeemiteoria yhteiskunnan hahmottamisessa

Tässä luvussa avaan Niklas Luhmannin systeemiteorian sekä ekologisen kommunikaation keskeisiä ajatuksia. Aluksi kuvaan teoriaa ja sen taustaa yleisellä tasolla. Yhteiskunta koostuu systeemeistä, joita pystytään parhaiten kuvaamaan tiettyihin tehtäviin erikoistuneiden instituutioiden ja organisaatioiden kautta. Tämän jälkeen siirryn kuvaamaan, millä tavoin hoivan, koulutuksen sekä oikeuden systeemit ovat relevantteja käsitteitä tämän tutkimuksen kannalta. Koen, että systeemiteorialla on tutkimukselleni annettavaa systeemien ja niiden välisen kommunikaation ymmärtämisessä. Systeemit ovat erikoistuneet omiin tehtäviinsä, mutta yhteinen koodi tai sopimus voi toimia pohjana systeemien väliselle yhteistyölle.

2.4.1 Systeemiteoria

Sosiologia on sekä yleistä yhteiskuntatiedettä, että erikoistiede, joka tutkii kaikkea inhimilliseen vuorovaikutukseen kuuluvaa sosiaalista toimintaa sekä yksilöiden, ilmiöiden että instituutioiden tasolla (Saaristo & Jokinen 2004, 25). Teorioita voi jaotella mikro- ja makroteorioihin, joista ensin mainitut pyrkivät käsittelemään yhteiskunnan eri osien, kuten perheen tai työelämän, erityisilmiöitä, kun taas makroteoria puolestaan käsittelevät kokonaisten yhteiskuntien toimintaperiaatteita ja rakenteita (Sulkunen 1998, 211). Sosiologian laajaan piiriin ja makroteorioiden kentälle sijoittuu myös saksalainen Niklas Luhmann ja hänen teoriansa yhteiskunnallisista järjestelmistä.

Niklas Luhmann (1927-1998) on tunnetuin ekologisen kommunikaation teoriastaan. Ajattelussaan hän otti vaikutteita funktionalistista sosiologiaa edustaneelta Talcott Parsonsilta ja erityisesti tämän ajatuksesta yhteiskunnallisten osajärjestelmien eriytymisestä. Luhmann itse pyrki rakentamaan kaiken selittävää yhteiskuntateoriaa, jonka ytimessä on kommunikaation käsite. (Jalava & Kangas 2013, 8-9.)

Luhmannin teoriassa yhteiskunta koostuu systeemeistä. Yhteiskunta nähdään keskuksettomana järjestelmänä, jonka sisällä on useita toiminnallisesti suljettuja, mutta rakenteeltaan avoimia osasysteemejä. Osasysteemit, kuten talous, tiede tai uskonto, ja niiden merkitysjärjestelmät, ovat syntyneet ajan myötä kommunikaation tuloksena. Itseensä viittaavuus eli itserferenssi on sekä systeemien muodostumisen perusta, että itsetietoisuuden ja ajattelun ominaisuus tarkoittaen sitä, että kommunikaatiossa välitettävien merkitysten prosessointi tapahtuu aiempien ja toisiinsa kytkeytyneiden mielteiden kautta. (Jalava & Kangas 2013, 40-42.) Systeemin ulkopuolella olevilla yksilöillä on kyky kollektiivisesti hahmottaa systeemi ja sen kommunikaation erityispiirteet. Yksilöt eivät Luhmannin mukaan toiminnallaan vaikuta systeemiin, sillä systeemit toimivat irrallaan yksilöiden kommunikaatiosta, oman kommunikaationsa varassa (Kihlström 2011). Yksilöiden rooli teoriassa on siis hahmottaa systeemejä, mutta koska systeemit ovat yksilöistä riippumattomia, eivät yksilöt voi niiden kommunikaatioon vaikuttaa.

Luhmann näkee osasysteemeiden tarkoituksen olevan yhteiskunnan kompleksisuuden vähentäminen. Funktionaalinen systeemi pystyy organisoimaan ja välittämään tietoa niin, että siitä on hyötyä muille systeemeille. Osasysteemien mahdollista enimmäismäärää ei ole rajoitettu, mutta uusien systeemien hahmotteleminen ei välttämättä paranna mahdollisuuksia ratkoa yhteiskunnallisia ongelmia. Jokaisella systeemillä on oma funktionsa eivätkä systeemit siis voi korvata toisiaan - niiden on luotettava, että toiset systeemit hoitavat omat funktionsa. Osa järjestelmistä on kuitenkin luonteeltaan sekundäärisiä, eli ne ratkovat toisissa systeemeissä tuotettuja ongelmia. (Jalava & Kangas 2013, 52-57, 49.) Esimerkiksi pankit toimivat talouden systeemeissä ja ovat pääasiallisesti vastuussa yhteiskunnassa raha-asioiden käsittelystä, mutta sosiaalityössä puolestaan saatetaan ratkoa yksilöille talouden systeemeissä syntyneitä ongelmia. Pankki on siis talouden homofoninen organisaatio eli keskittynyt hoitamaan omaa erikoistehtäväänsä oman mediuminsa välityksellä, kun taas sosiaalityön luonne on enemmän sekundäärinen.

Kommunikaatio on Luhmannin mukaan yhteiskunnan sosiaalisen systeemin perusta. Kommunikaatiossa toimijat eli lähettäjä ja vastaanottaja pyrkivät välittämään viestin niin,

että sen merkityssisältö ei muutu. Kommunikaatiossa tehdään kolme valintaa: 1) mitä tietoa halutaan välittää (informaatio), 2) miten/millä tavalla viesti välitetään (välittäminen) ja 3) välitetyn tiedon erottaminen välittämisen prosessista (ymmärtäminen). Yleensä kommunikaatioon osallistuvat puhuvat samasta asiasta ja ymmärtävät sanat, merkitykset ja viittaukset suunnilleen samalla tavalla. Kommunikaatio on toistuva prosessi, jonka kriteerinä on, että sen tulee olla liitettävissä aikaisempaan kommunikaatioon. (Jalava & Kangas 2013, 40-43.)

TAULUKKO 1: Osasysteemit, niiden mediumit ja koodit (Jalava & Kangas 2013, 56) sekä homofoniset organisaatiot (Jalava 2013, 110)

SYSTEEMI	MEDIUM	BINÄÄRIKOODI	ORGANISAATIO
Talous	Raha	Maksaa/ei maksa	Pankki, pörssi
Politiikka	Valta	Hallitus/oppositop	Puolue, parlamentti
Juridiikka	Laki	Laillinen/laiton	Tuomioistuimet
Massamedia	Joukkotiedotusvälineet	Informaatio/epäinformaatio	Media
Tiede	Totuus	Tosi/epätosi	Yliopisto
Koulutus	Lapsi	Parempi/huonompi	Koulu, päiväkoti
Terveydenhuolto	Diagnoosi	Terve/sairas	Sairaala
hoiva	Hoiva	Auttaa/ei auta	Vanhainkodit
Uskonto	Usko	Transsendenssi/immanenssi	Kirkot
Rakkaus	intohimo	Rakastaa/ei rakasta	-

Jokaisella osajärjestelmällä on oma kommunikatiivinen binäärinen koodinsa, joka liikkuu negatiivisen ja positiivisen välillä. Kommunikaatiossa niillä on oma mediuminsa eli välineensä. Esimerkiksi talous osajärjestelmänä käyttää mediuminaan rahaa, ja koodina sillä puolestaan on maksaa/ei maksa. Toisin sanottuna, mitä enemmän rahaa yksilöllään on käytössään, sitä enemmän eli positiivisesti yksilö pystyy kommunikoimaan talouden systeemissä. Jos taas talouden binäärikoodi on negatiivinen, yksilö on köyhä, eikä hän pysty kommunikaatioon, mikä aiheuttaa syrjäytymistä taloudellisesta systeemistä. (Jalava & Kangas 2013, 49.) Taulukossa 1 on esitetty joitakin suhteellisen selkeitä esimerkkejä erilaisista systeemeistä, niiden mediuemeista ja koodeista sekä esimerkit homofonisista organisaatioista, jotka toteuttavat primäärästi tiettyä koodia.

Osasysteemien toiminta on helpommin hahmotettavissa organisaatioiden kautta: Moni organisaatio toimii tietyn mediumin ja primäärikoodin kanssa. Tällaisia funktiospesifejä organisaatioita voidaan kutsua homofonisiksi. Homofonisten organisaatioiden toimintaa

ohjaavan primäärikoodin lisäksi muut koodit eivät merkittävästi vaikuta organisaation päätöksentekoon. Tämä malli lisää käsitystä systeemien autopoieettisuudesta sekä itsensä uudistamisesta oman kommunikaation avulla. Todellisuudessa homofonisia organisaatioita on kuitenkin vähän. Suurin osa organisaatioista on polyfonisia, eli toteuttaa useampaa, toiminnassa ei hierarkkisesti järjestyvää koodia. (Jalava 2013, 109-110.)

Luhmannin systeemiteoreettisen näkökulman mukaan on selvää, että vaikka organisaatiot ovat suljettuja systeemejä, ne tarvitsevat uudistuakseen toista organisaatiota. Toisiaan tarvitsevien organisaatioiden välille syntyy rakenteellisia kytkentöjä ja organisaatiot kehittävät kyvyn reagoida toistensa kommunikaatioona. Kytkenät perustuvat usein siihen, että organisaatiolla on ongelma, jota se ei voi itse ratkaista, mutta ympäristössä on jokin instanssi, jolla ongelmaan saattaisi olla ratkaisu. Tarve saatetaan kuitenkin määritellä myös ulkoapäin: esimerkiksi lainsäädännöllä saatetaan asettaa alalle pätevyysvaatimuksia, vaikka alalla ei itse olisikaan havaittu asiassa ongelmaa. Näin syntyy rakenteellinen kytkös alan ja koulutusta tarjoavan instanssin välille. (Jalava 2013, 105-106.) Esimerkiksi juuri sosiaalityössä lainsäädäntö on työn tekemisen vankka pohja, mutta lainsäädännöllä on myös asetettu työntekijöille kelpoisuusvaatimuksia, jotka ovat vaikeuttaneet työntekijätilannetta alalla. Sosiaalityö ei ole vielä löytänyt yhteistä kieltä koulutusta tarjoavan tahon kanssa työntekijäpulan helpottamiseksi.

Luhmannin mukaan organisaatioiden yhteistyö eli kumppanuus perustuu sopimuksille. Sopimuksien kautta organisaatioille syntyy sitoumuksia toisiaan kohtaan ja samalla vastuita jaetaan ja ulkoistetaan. Pitemmällä tähtäimellä kumppanuus on syvempää kuin ulkoistaminen ja sitoumukset, sillä tarkoituksena on sitoutua toimimaan samojen vastuiden ja palveluiden aikaansaamiseksi yhdessä myös tulevaisuudessa. Kumppanuudet tuottavat uusia, organisaatioiden välisiä strategioita, mikä tekee kumppanussuhteista toisen asteen organisaatioita. Yhdessä tuotettu strategia ei ole kummankaan organisaation perusstrategia, jolloin ilman tasaista vastuunjakoja ja päätöksentekovaltaa voi syntyä tilanne, jossa toinen organisaatio ei tuokaan lisäarvoa toisen organisaation ongelmanratkaisukyvyille. (Jalava 2013, 106-108.) Toisin sanottuna organisaatioiden välille ei synny yhteistyötä, koska organisaatioilla ei ole intressejä toimia yhteisesti määritellyn sopimuksen mukaisesti.

Organisaatioiden oma toiminta perustuu päätöksentekoon, mutta päätökset eivät synny itsestään, vaan siihen tarvitaan kommunikaatiota. Päätöksentekopuitteet luodaan ajallisesti, sosiaalisesti tai faktuaalisesti, toisin sanottuna milloin päätetään, kuka päättää ja mistä päätetään. Päätöksentekoa koskeva muisti perustuu aiemmille päätöksentekotilanteille ja sen

tarkoituksena on vähentää toiminnan kompleksisuutta. (Jalava 2013, 103-104.) Päätöksentekopuitteiden luominen on oleellista myös moniammatillisen yhteistyön toiminnan kannalta: Selkeiden puitteiden puuttuessa kommunikaatio organisaatioiden välillä ei vähennä monimutkaisuutta, eikä sitä siksi ehkä haluta toteuttaa.

Luhmannin systeemiteoria ei ole ongelmaton. Kritiikkiä se on saanut joidenkin osasysteemien kiistanalaisesta luonteesta, osasysteemien huonosta kyvystä ratkaista yhteiskunnallisia ongelmia, yksinkertaisten systeemien eli käytännössä kahdenvälisen vuorovaikutuksen ongelmallisuudesta teorian kannalta, kuvattujen suhteiden persoonattomuudesta suhteessa todelliseen tilanteeseen sekä osasysteemien liiasta globaalista luonteesta. (Jalava & Kangas 2013, 55-59.) Systeemiteoria pyrkii kaikenkattavasti selittämään yhteiskunnan toimintaa, mikä käytännössä on kuitenkin mahdotonta. Ongelmistaan huolimatta se on teoriana varsin käyttökelpoinen selittämään ja hahmottamaan yhteiskunnan toimintaa yleisellä tasolla.

2.4.2 Oikeus systeeminä

Oikeuden ala on systeemi, josta Luhmann itse myös kirjoitti perusteellisesti. Systeeminä se on voimakkaasti sidoksissa poliittiseen järjestelmään, sillä lait heijastelevat poliittista ilmapiiriä ja ovat usein poliittisen väittelyn tulosta. Lainsäädännön koodilla määritellään, mikä on oikein ja mikä väärin. Laki ja lainsäädännöllinen ajattelu edustavat sosiaalista pyrkimystä järjestykseen, jossa lakien avulla useista mahdollisuuksista määritellään haluttu vaihtoehto. (Luhmann 1989, 64-65.) Oikeus on osittain poliittisesti herkkä ja resonointikykyinen, mutta toisaalta suljettu ja itseensä viittaava systeemi tuottaessaan oikeutta oikeudellisesti pätevältä pohjalta ja normeja normien perusteella (Luhmann 2004,109).

Tuomioistuimet ovat malliesimerkki juridiikan systeemissä toimivasta, lakia mediuminaan käyttävästä organisaatiosta. (Jalava 2013, 110). Oikeusjärjestelmät ovat itsenäisiä ja tasapainottavat valtion vallankäyttöä. Itsenäisyys ei kuitenkaan tarkoita autonomiaa, vaan yhteiskunta ja päätökset ovat avoimia sosiaalisille voimille sekä yhteisön mielipiteille. (Friedman 1986, 17.) Luhmann itse kuvaa oikeusjärjestelmän olevan normatiivisesti sulkeutunut, mutta kognitiivisesti avoin, tarkoittaen, että oikeusjärjestelmään ei voida käyttää normatiivista kontrollia, mutta se on silti avoin tiedolle. Oikeusjärjestelmä voi

uusiutua vain aiempien lakien perusteella, ei esimerkiksi uskonnollisten tai moraalisten normien ohjaamana. (Luhmann 1986, 113.)

Lastensuojelun sijoittaminen juridiikan systeemiin ei ole päivänselvää, mutta mielestäni perusteltua: Lastensuojelu on lainsäädännöllä tiiviisti säädeltyä työtä, joka toteuttaa suomalaista sosiaalipolitiikkaa. Työssä joudutaan tekemään toimenpiteitä, kuten huostanottoja, joilla voimakkaasti puututaan perheen toimintaan ja joita voi perustella ainoastaan sillä, mitä laissa sanotaan lapsen parhaasta tai siitä, mikä on laillista. Päihteidenkäyttö, perheväkivalta tai lapsen muun laiminlyöminen ovat kaikki lailla määritelty ongelmiksi ja siksi myös lastensuojelun työn ydintä.

Kaikkiaan lastensuojelutyö on oikeudellistunut, mikä tarkoittaa, että oikeudelliset menettelytavat nousevat etusijalle lastensuojeluasian käsittelyssä. Menettelytapojen, kuten työn dokumentoinnin tärkeyden korostuminen vie aikaa erityisesti psykososiaaliselta asiakastyöltä, mutta käytännössä oikeudellistuminen myös selkeyttää lastensuojelun perusteita sekä työntekijälle että asiakkaalle. Oikeudelliset prosessit vähentävät työn laatuvaihteluita, mutta myös muuttavat toimintakulttuuria ihmisten hyvinvoinnin edistämisestä kohti epätoivottavaa asioihin puuttumista. (Raunio 2009, 213.)

2.4.3. Koulutus systeeminä

Koulutus on systeeminä Luhmannin (1986) mukaan poikkeuksellinen, sillä siinä tuotetaan asenteita ja kykyjä, joita käytetään muissa funktionaalisissa systeemeissä. Sen tehtävä ei ensisijaisesti ole kommunikoida, vaan muuttaa ihmiskuntaa ja kuten Luhmann ekologisesta kommunikaatiosta puhuessaan korostaa, vaikuttaa ekologisiin kysymyksiin. (Luhmann 1986, 100-101.) Koulutuksella vaikutetaan yksilön henkiseen ja ruumiilliseen tilaan, mikä taas vaikuttaa yksilön suuntautumiseen yhteiskuntajärjestelmään. Kasvatusjärjestelmä tarjoaa suurimmat mahdollisuudet tuoda uusia asenteita, arvotuksia ja herkkyyttä havaita ongelmia muihin järjestelmiin. (Luhmann 2004, 157.)

Koulutuksen rinnalla ja osin päällekkäin Luhmann puhuu kasvatuksesta. Koti- ja koulukasvatus eriytyivät 1700-1800-luvuilla ja lapsesta tuli kasvatuksen mediumi. Luhmannin kiinnostus kohdistuu kasvatuksen funktiojärjestelmän sisäiseen eriytymiseen vuorovaikutusjärjestelmän ja kouluorganisaation symbioosissa, jolloin se, miten kasvatuksen ja koulutuksen käsitteet eroavat toisistaan jää Luhmannilta täsmentämättä.

(Kantasalmi 2013, 218-220.) Kasvatusjärjestelmän tavoitteena on tuottaa asenteita ja kykyjä toisten funktiojärjestelmien käyttöön. Sen tehtävänä on valikoida ja ohjata yksilöitä vastaamaan yhteiskunnallisiin vaatimuksiin. Kasvatusjärjestelmän sisällöt määrittyvät kasvatuksen tuloksena odotettavien tilojen ja kykyjen mukaan. (Luhmann 2004, 152-154.)

Varhaiskasvatuksen sijoittuminen kasvatukseen ja koulutukseen systeemiin on suhteellisen selkeä. Vanhempien käydessä töissä varhaiskasvatuksessa toteutetaan perheen tehtävää, eli kasvatetaan lasta yhteiskunnan jäseneksi, mutta yhteiskunnallisen intressin pohjalta myös suunnitelmallisesti kehitetään lapsen taitoja.

2.4.4 Hoiva systeeminä

Hoivan asema systeeminä on hieman ongelmallinen. Hoivan systeemissä ratkotaan ongelmia, jotka on diagnosoitu tai aiheutettu muissa systeemeissä, mikä tekee siitä niin sanotun sekundäärisen systeemin. (Jalava & Kangas 2013, 55.) Esimerkiksi lastensuojelun tapauksessa voidaan katsoa, että lapsen puutteelliset kotiolot aiheuttavat tälle hoivan tarvetta. Lastensuojelu puuttuu juridisilla keinoillaan tilanteeseen ja lapsen hoiva järjestetään kodin ulkopuolella. Varhaiskasvatuksessa taas voidaan näkökulmasta riippuen joko nähdä, että vanhempien työssäkäynti aiheuttaa tarpeen järjestää lapsen hoiva institutionaalisesti tai että lapsen institutionaalisen kasvatuksen rinnalla tarvitaan myös perushoivaa.

Hoiva on tieteellisissä keskusteluissa jaettu medikaaliseen ja sosiaaliseen hoivaan. Hyvinvointivaltio vastaa medikaalisesta hoivasta, kun taas sosiaalinen hoiva liittyy jokapäiväiseen elämään ja kommunikaatioon. Sosiaalisella hoivalla pyritään turvaamaan muista riippuvaisten lasten ja aikuisten fyysisiä ja emotionaalisia tarpeita sekä toimintakykyä. Hoivan tehtävänä on avun tarpeen neutralisointi ja modernissa yhteiskunnassa se on funktionalisoitunutta ja sidoksissa asiantuntijuuteen. (Jalava 2013, 147-148) Hoiva on sekä lastensuojelulle, että varhaiskasvatukselle sekundäärinen systeemi ja koodi. Molempien toimintaan se kuuluu kuitenkin olennaisena osana ja jaettuna koodina se on alue, jolle organisaatiot voisivat perustaa kommunikaationsa.

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

3.1 Tutkimustehtävä

Tutkimuskysymykseni on,

Millaiset diskurssit kuvaavat lastensuojelun ja varhaiskasvatuksen työtä ja moniammatillista yhteistyötä aloja ohjaavassa lainsäädännössä?

Sekä lastensuojelussa että varhaiskasvatuksessa työn tekeminen pohjaa niiden historiallisesti kehittyneisiin yhteiskunnallisiin tehtäviin sekä lainsäädäntöön. Tällä hetkellä yhteiskunnassa vallitseva moniammatillisen yhteistyön tärkeyttä korostava puhekulttuuri haastaa näitä perinteisiä tehtäviä. Tavoitteenani onkin tässä tutkimuksessa selvittää, millaisia yhteistyön mahdollisuuksia alojen lainsäädäntö sekä viralliset ohjeistukset luovat yhteistyölle. Lisäkysymyksiäni ovatkin: **Miten systeemien erilaiset perustehtävät näkyvät diskursseissa? Millaisia edellytyksiä tai esteitä tekstien diskurssit asettavat yhteistyölle?** Kiinnostukseni kohdistuu yhteiskunnallisiin konteksteihin ja siihen, mitä teksteillä tuotetaan, ei vain siihen, miten puhutaan.

Lastensuojelun ja varhaiskasvatuksen yhteistyötä on tutkittu aloilla työskentelevien kokemana. Näiden kokemusten mukaan yhteistyön tekemisen edellytykset ovat huonoja (ks. luku 4.1). Yhteistyötä vaikeuttavat muun muassa salassapitosäädökset sekä epäselvät vastualueet lapsen asioissa. Sekä varhaiskasvatuksessa että lastensuojelussa pyritään edistämään ja turvaamaan lapsen etua, mutta edun ajamisen painotukset ovat erilaiset. Miten nämä erilaiset painotukset näkyvät, vai näkyvätkö lainkaan lainsäädännössä ja ohjeissa? Onko niissä joitain perustavanlaatuisia eroja, joiden takia moniammatillinen yhteistyö lastensuojelun ja varhaiskasvatuksen välillä ainakin aloilla työskentelevien mukaan ontuu?

3.2 Tutkimusaineisto

Sekä varhaiskasvatuksesta että lastensuojelusta on kirjoitettu erilaisia oppaita alalla työskenteleville. Tämän tutkimuksen kannalta relevanteimmat, tutkimusaineistokseni valikoituneet tekstit ovat lastensuojelun puolelta lastensuojelulaki ja varhaiskasvatuksen puolelta varhaiskasvatustilaki.

Lastensuojelulain (417/2007) tarkoituksena on turvata lapsen oikeus tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen, turvalliseen kasvuympäristöön sekä erityiseen suojeluun (1§).

Laki säätelee muun muassa sitä, kenellä on vastuu lapsen huolenpidosta ja kasvatuksesta sekä avaa lastensuojelun järjestämisen ja tukitoimien, lapsen osallisuuden sekä asiakkuuden alkamisen periaatteista. Viimeisimmät uudistukset lastensuojelulakiin astuivat voimaan huhtikuussa 2015 uuden sosiaalihuoltolain rinnalla. Uudistus muutti lapsiperheiden palveluiden tuentarpeen arviointia sekä järjestämistä. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2015.)

Varhaiskasvatuslaki (540/2018) säätää lapsen oikeudesta varhaiskasvatukseen eli suunnitelmalliseen ja tavoitteelliseen kasvatukseen, opetuksen ja hoidon muodostamaan, pedagogisesti painottuneeseen kokonaisuuteen (2§). Toimintamuotoina ovat päiväkotitoiminta, perhepäivähoito sekä avoin varhaiskasvatustoiminta, joita voidaan järjestää kunnallisesti tai yksityisesti (1§). Laki säätelee muun muassa varhaiskasvatuksen järjestämistä, oikeutta varhaiskasvatukseen, menettelyä, henkilöstön määrää sekä kelpoisuutta ja tietojen käsittelyä. Varhaiskasvatuslakia (36/1973) päivitettiin vuonna 2015, kun opetushallituksesta oli tullut varhaiskasvatusta ohjaava asiantuntijavirasto. Opetushallituksen asettamat varhaiskasvatussuunnitelman perusteet tulivat voimaan lokakuussa 2016 ja niiden perusteella tehdyt paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat otettiin käyttöön elokuussa 2017. (Opetusalan ammattijärjestö.) Uudistettu ja aiempaan lakiin verrattuna laajempi nykyinen varhaiskasvatuslaki (540/2018) on säädetty heinäkuussa 2018.

Lainsäädännössä luodaan suuntaviivoja alojen moniammatilliselle yhteistyölle. Esimerkiksi lastensuojelulaissa sosiaalityöntekijälle taataan oikeus käyttää työssään hyväksi lapsen kasvun ja kehityksen asiantuntijoiden tietoja (14 §). Samassa yhteydessä päivähoito määritellään mahdolliseksi avohuollon tukitoimeksi, joka toteutetaan sosiaalityöntekijän harkinnan mukaan (36 §). Lastensuojelulaissa myös määritellään velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus lasten kanssa työskenteleville (25 §). Moniammatillinen asiantuntemus turvattiin sosiaalityöntekijöille työn tueksi viimeisimmissä lastensuojelulain muutoksissa (Laiho 2007, 135).

Lastensuojelulain ohella varhaiskasvatuslailla luodaan lähtökohtia yhteistyölle esimerkiksi määrittelemällä lapsen elämässä mukana olevat viranomaiset yhdeksi varhaiskasvatussuunnitelman tekijäosapuoleksi (23 §). Lasten kanssa työskenneltäessä kiinnitetään erityistä huomiota lasten yksityisyyden suojaan sekä tietojenvaihtoon sekä lastensuojelun, että päivähoidon puolella. Molemmilla aloilla noudatetaan tarkkoja salassapito- ja vaitiolosäännöksiä. Lait sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) sekä viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999) rajoittavat tietojen

vaihtamista. Lastensuojelulaki sekä varhaiskasvatuslaki säätävät myös salassapitoasioista, mutta antavat myös oikeutuksia poiketa vaitiolovelvoitteesta tietyin perustein. Muun muassa tämä on yhtenä pohjana alojen yhteistyölle.

Olen aloittanut analyysini aikana, jolloin voimassa on ollut vuoden 2015 varhaiskasvatuslaki. Tällöin aineistojen tarkastelun kannalta merkittävää oli, että aineistona lastensuojelulaki oli huomattavasti pidempi. Koska käytän analyysini tukena Niklas Luhmannin systeemiteoriaa, oletin, että myös lyhyemmästä aineistosta on löydettävissä kantavia diskursseja, joiden avulla voi kuvata alan perustehtävää ja mahdollisuuksia suuntautua moniammatilliseen yhteistyöhön. Päädyin kuitenkin lopullisessa analyysissä valitsemaan aineistokseni uusimman varhaiskasvatuslain, minkä myötä ongelma aineistojen epäsuhtaisuudessa väistyi.

3.3 Diskurssianalyysi teoriana ja metodina

Diskurssilla tarkoitetaan puhetapaa ja diskurssianalyysillä näiden puhetapojen analyysiä. Diskurssianalyysi on väljä teoreettinen ja metodologinen viitekehys, joka tarjoaa vaihtelevia tutkimusmetodeja- ja tekniikoita useaan eri tutkimustavoitteeseen, -tehtävään ja -ongelmaan. Yhdistävänä tekijänä keinovalikoimassa on kiinnostus puhuttuihin ja kirjoitettuihin teksteihin. (Ilmonen 2001, 100.)

Diskurssianalyysin teoreettinen pohja on sosiaalisessa konstruktionismissa; Tutkittu kohde tai todellisuus ei koskaan ole puhdas, vaan jostakin näkökulmasta merkityksellistetty ja rakennettu. Tutkittavia kohteita pystytään lähestymään ainoastaan kulttuurin mahdollistamien symbolien ja merkitysten kautta. Analyysin kohteeksi valitaan niitä kielellisiä prosesseja ja tuotoksia, joiden kautta ja joissa sosiaalinen todellisuus sekä vuorovaikutus rakentuvat. (Jokinen 1999, 39-41.) Useimmiten analyysin kohteena ovat kulttuurin symbolit ovat tekstimuodossa, mutta ne voivat olla myös esimerkiksi valokuvia, vaatekuvia tai tanssia, mutta niitä analysoidaan suhteessa kieleen ja merkityksiin (Johnstone 2002, 2).

Diskurssianalyysin viitekehys rakentuu seuraavista teoreettisista lähtökohdista ja oletuksista (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 17-45):

- 1) Kielen käytön oletetaan olevan luonteeltaan sosiaalista todellisuutta rakentavaa. Kieltä käytettäessä ei ainoastaan kuvata maailmaan, vaan sosiaalisesti konstruoidaan eli

merkityksellistetään sekä uusinnetaan ja muokataan kohteita, joista puhutaan tai kirjoitetaan.

- 2) On olemassa useita rinnakkaisia ja keskenään kilpailevia merkityssystemejä. Tästä johtuen todellisuus hahmottuu moninaisena ja erilaiset diskurssit ja tulkintarepertuaarit ovat vuorollaan ja tilanteittain vallalla.
- 3) Merkityksellinen toiminta on kontekstisidonnaista. Diskursseja tuotetaan erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa ja käytännöissä, mikä määrittelee myös, millaiseksi diskurssi rakentuu. Esimerkiksi puhuttu ja kirjoitettu diskurssi rakentuvat usein eri tavoin. Diskurssin tulkinta pyritään suhteuttamaan aikaan ja paikkaan.
- 4) Toimijat kiinnittyvät merkityssystemeihin. Kielen käytön ei nähdä olevan sama asia kuin yksilön kognitiivinen toiminta, vaan puhutaan sosiaalisista käytännöistä sekä identiteetin rakentumisen prosesseista vuorovaikutuksessa.
- 5) Kielen käyttö aiheuttaa seurauksia. Yksilöllä voi olla diskurssille tietty funktio, joka ei kuitenkaan välttämättä aktualisoidu vuorovaikutuksessa. Laajemmin kielen käytöllä voi olla laajoja ideologisia seurauksia diskurssien ja vallan kietoutuessa, kun puhetavoilla rakennetaan sosiaalista todellisuutta.

Diskurssianalyysissä kieli nähdään joko todellisuuden kuvana tai todellisuuden rakentajana. Analyysissä lähtökohtana on pyrkimys ymmärtää kieli merkitysten välittämisenä, mutta myöhemmin puhe jäsenellään teoreettisten käsitteiden avulla kollektiivisiksi merkitysrakenteiksi ja niitä ilmentäviksi puhetavoiksi eli diskursseiksi. (Ilmonen 2001, 100.) Voidaankin sanoa, että diskurssianalyysi on kielenkäytön sekä muun merkitysvälitteisen toiminnan tutkimusta, jossa yksityiskohtaisesti analysoidaan sitä, miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 9-10). Tulkinna ei ole yksiselitteisen oikeita ratkaisuja, vaan lausumalla voi olla monta mielekästä merkitystä, joista toiset aktualisoituvat ja toiset unohtuvat tai jäävät huomaamatta (Suoninen 1993, 56-57).

KUVIO 1: Diskurssianalyysin kolmio

Arja Jokisen ja Kirsi Juhilan (1999) mukaan diskurssianalyysi tulee hahmottaa kolmiona (Kuvio 1), jonka kärjissä ovat merkitykset, kommunikatiivisuus sekä kulttuurisuus. Kärjet ovat toisiinsa kietoutuneita eikä niitä voi tutkimuksessa erottaa: Merkitykset rakentuvat, niitä

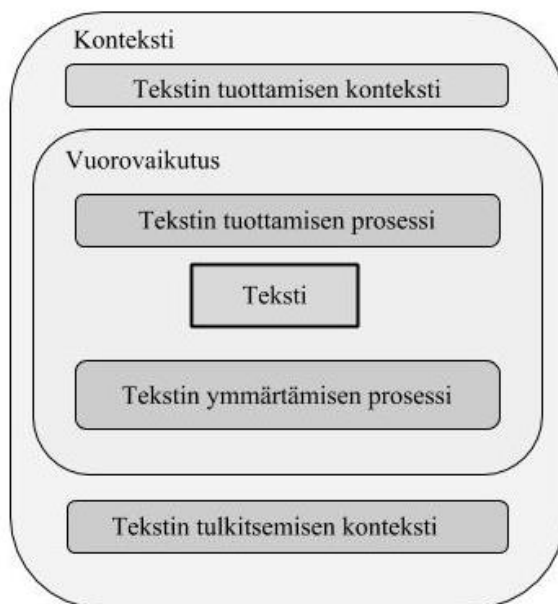
ylläpidetään ja muunnetaan ihmisten keskinäisessä toiminnassa eli kommunikatiivisissa puheissa ja teksteissä, jotka rakentuvat tietyssä kulttuurissa. (Jokinen & Juhila 1999, 54-55.)

Diskurssianalyysi on sekä konkreettista tekemistä että tekemisen tapa (Johnstone 2002, 1). Diskursseja voidaan analysoida kolmella erilaisella tavalla. Tiukan aineistovetoisesti analysoitaessa pysytellään puhetapojen tulkinnassa aineiston sisäisessä kontekstissa. Kulttuurisesta perspektiivistä tarkasteltaessa keskitytään tapoihin, joilla puhetapa lainaa ja muuntaa ympäröivää kulttuuria. Analysoitaessa diskurssia suhteessa yhteiskunnan materiaaliin, poliittisiin ja taloudellisiin prosesseihin tutkitaan, miten diskurssit osallistuvat jonkin kentän institutionaalisten järjestelmien, sosiaalisten käytäntöjen ja poliittis-taloudellisten valtasuhteiden muuttamiseen tai ylläpitämiseen. Eri strategiat voivat joko esiintyä erillään tai limittyä samassa tutkimuksessa. (Törrönen 2005, 139-140.)

Tässä tutkimuksessa sitoudun viimeksi mainittuun näkökulmaan. Olen varhaiskasvatusta ja lastensuojelua ohjaavien lakien analyysissä kiinnostunut siitä, miten ne tuottavat ja ylläpitävät kyseisiä yhteiskunnallisia instituutioita sekä millaista yhteistyötä tekstien diskurssit mahdollistavat alojen välille. Kirsi Juhilan (1999) erottelee analyytikon, asianajajan, tulkitsijan sekä keskustelijan roolit tarkastellessaan tutkijan positiota suhteessa aineistoihin ja diskurssianalyysin käyttöön. Näistä rooleista koen sijoittuvani tulkitsijaksi. Tulkitsija näkee puheet ja tekstit monenlaisten mahdollisuuksien ja tulkintatapojen areenana. Keskiöön nousee tällöin tutkijan, analyysin sekä aineiston vuorovaikutuksellinen suhde. Analyysin koodi ei ole kokonaan aineistossa, vaikkakin sen pääpainon tulee siellä olla. (Juhila 1999, 212) Itse pyrin Niklas Luhmannin systeemiteoriaa (ks. luku 3.4) mukaillen löytämään teksteistä kasvatuksen/koulutuksen, hoivan sekä oikeuden diskursseja.

Aineistojen tarkastelussa hyödynnän kriittisen diskurssianalyysin ajatuksia. Kriittinen diskurssianalyysi on diskurssianalyysin suuntaus, joka pyrkii tutkimaan poliittisia sitoumuksia sisältäviä tilanteita ja käytäntöjä, joilla on merkitystä epäoikeudenmukaisuuden ja epätasa-arvon poistamisessa. Kieli on yksi tärkeä sosiaalisen toiminnan muoto, sillä se konstruoi sosiaalisen maailman käytäntöjä ja rakenteita. Analyysiä tehdään askeleittain tekstin kuvailun, diskurssikäytäntöjen prosessien tulkinnan sekä sosiokulttuuristen käytäntöjen selittämisen tasolla. Kriittisen diskurssianalyysin tarkoituksena on akateemisen relevanssin rinnalla antaa päättäjille tietoa ja mahdollisuuksia muuttaa syrjintää ylläpitäviä toimintatapoja. (Törrönen 2005, 141-143.) Lakitekstit sisältävät voimakkaita poliittisia sitoumuksia ja niitä tarkastelemalla voi saada arvokasta tietoa siitä, millaisia esteitä tai edellytyksiä ne luovat varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun yhteistyölle.

Norman Fairclough on kenties tunnetuin kriittisestä diskurssianalyysistä, eli kielenkäytön ja vallan suhteesta kirjoittanut. Hänen diskurssianalyttiset teoksensa käsittelevät diskurssien analysointia sekä diskurssien poliittista ja kriittistä tulkintaa. Fairclough'n hahmottelemaa tekstin, vuorovaikutuksen ja kontekstin suhdetta käytetään yleisesti kuvaamaan diskurssin rakentumista.

KUVIO 2: Diskurssi tekstinä, vuorovaikutuksena ja kontekstina (Fairclough 2015, 58)

Fairclough erottaa diskurssista kolme ulottuvuutta tai tasoa (kuvio 2). Ensimmäisenä on kuvaileva taso (description); Millaisia ovat tekstin yleiset ominaisuudet? Toisella tasolla on tulkinta (interpretation), millä käsitellään tekstin ja vuorovaikutuksen suhdetta. Teksti on tuotettu ja tulkitaan vuorovaikutuksessa. Kolmannella tasolla on selittäminen (explanation), eli vuorovaikutuksen ja sosiaalisen kontekstin suhde. Sosiaalinen

konteksti määrittelee tiedon tuottamisen prosessia sekä tekstin tulkintaa. Samalla tarkastellaan, mitä sosiaalisia seurauksia tekstillä on. Analyysissä näkökulma siirtyy jatkuvasti sen välillä, mitä tekstissä konkreettisesti sanotaan siihen, millaisia diskursseja

teksti tuottaa. Tekstit eivät synny tyhjiössä, joten analyysissä tulee huomioida niiden tuottamisen vuorovaikutukselliset olosuhteet ja millaisia taustavaikutteita ne tekstiin tuovat. Lopuksi tarkastellaan, millaisia ideologisia voimasuhteita diskursseihin liittyy. (Fairclough 2015, 58-59, 129, 154.)

Teksteinä lait noudattavat tiettyä rakennetta. Ihmiset tuottavat ja muokkaavat tekstejä aiempien tekstien pohjalta. Tekstien luomisessa luotetaan siihen, että lukija tuntee aiempia samankaltaisia tekstejä ja reagoi niihin tietyllä tavalla. Tietyille virallisille dokumenteille, kuten esimerkiksi testamentteille tyypillisiä piirteitä ovat sinä-pronominin puuttuminen, julistavat, ei kuitenkaan käskevät lauseet, konditionaalin sekä pitkien lauseiden käyttö. Laki-, kuten kaikki muutkin diskurssit määräytyvät täysin sosiaalisten ja tilannesidonnaisten tekijöiden mukaan. (Johnstone 2002, 137, 152, 197.) Lainsäädäntö on varsin hyvä esimerkki tekstilajista, joka noudattelee tiettyä tiukkaa kaavaa ja on vahvojen perinteidensä takia tekstinä varsin kyseenalaistamaton. Samankaltaista faktuaalistamista esiintyy esimerkiksi Kirsi Juhilan (1993) tutkimassa viranomaispuheessa, jossa viranomaiset esittävät erilaisten faktuaalistamisstrategioiden avulla omia näkemyksiään ehdottomina ja oikeina ja näin toiminnallaan tuottavat tosiasioita puheessaan (Juhila 1993, 151).

Sosiaalisissa suhteissa esiintyvä valta liittyy olennaisesti tarkastelemini teksteihin. Valta jakaantuu usein tilanteissa ja instituutioiden kanssa toimittaessa epätasaisesti. Diskurssianalyysillä voidaan tarkastella, miten erilaisilla tekstityypeillä esitetään ja ylläpidetään tiettyä ideologiaa. (Johnstone 2002, 112, 157.) Tarkasteluni kohteena olevaan lainsäädäntöön kiteytyy paljon institutionaalista valtaa: Lait ovat ylhäältä käsin annettuja ja yksilöiden tulee toimia niiden mukaan. Toimintaan ei juurikaan jää neuvotteluvaraa. Lakien takana on yksilöitä ja tiettyjä yhteiskunnallisia tilanteita, vaikka ne näyttäytyvätkin varsin persoonattomina. Institutionaalisen kielen analyysissä ei tule kuitenkaan liikaa olettaa, että viranomaistoiminnoissa tuotettu todellisuus olisi homogeeninen (Jokinen & Juhila 1993, 79-80).

Kuten Jari Eskola ja Juha Suoranta (1998, 100) muistuttavat, kieli ei ole neutraali todellisuuden heijastuma, vaan sosiaalisen todellisuuden tuote ja tuottaja. Esimerkiksi moniammatillista yhteistyötä tarkasteltaessa tekstien antama kuvaus yhteistyöstä ei siis ehkä vastaa todellista tilannetta. Lainsäädännössä ja alojen käytännön työtä varten luoduissa ohjeistuksissa annetaan kuitenkin kuvaus ideaalitulasta ja tavoiteltavasta moniammatillisesta yhteistyöstä, kuten myös organisaatioiden perustehtävistä. Tutkimuksissa (ks. luku 4.1) havaitut huonot kokemukset alojen välisestä yhteistyöstä voisivat viitata ristiriitaan yleisesti

tavoiteltavan yhteistyön ideaalitalan ja yhteistyöstä olevien ohjeistusten välillä. Näitä ristiriitoja pyrin tässä tutkimuksessa selvittämään.

Sidon ajatteluni myös Luhmannin systeemiteoriaan ja hänen ajatuksiinsa systeemien kommunikaatiosta. Diskursseja olen etsinyt Luhmannin teoriasta johdettujen asiasanojen avulla. Asiasanat olen johtanut oikeuden, kasvatuksen, koulutuksen, hoivan sekä yhteistyön termistöstä. Esimerkiksi oikeusdiskurssien yhteydessä olen tarkastellut, millaisissa yhteyksissä sanat ”oikeus” ja ”vastuu esiintyvät. Ollakseen diskurssianalyttistä olen tämän jälkeen pyrkinyt liittämään asiayhteydet laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin, siihen, millaisia tehtäviä lastensuojelu sekä varhaiskasvatus yhteiskunnassa toteuttavat ja millä tavalla analysoimani lainsäädäntö ylläpitää näitä tehtäviä.

4 KIRJALLISUUSKATSAUS JA AIEMPI TUTKIMUS

Tutkimusaiheeni, lastensuojelun ja varhaiskasvatuksen aloja ohjaavien tekstien moniammatillisuuden diskurssit ja niiden tarkastelu systeemiteoreettisesti yhdistää monia näkökulmia. Sellaisenaan aiheestani ei löydykään aiempaa tutkimusta. Tämä kirjallisuuden ja tutkimusten puute kuvaa mielestäni hyvin sitä, että lastensuojelun ja varhaiskasvatuksen moniammatillinen yhteistyön tilaa pidetään jollakin tasolla itsestäänselvyytenä, eikä sitä ole pohdittu systeemien, työn perustan sekä moniammatillisen yhteistyölle annettujen mahdollisuuksien näkökulmista.

Selkeyden vuoksi olen jakanut katsauksen aiempaan tutkimukseen ja kirjallisuuteen erillisiin alalukuihin. Aloitan tarkastelemalla, millaista tutkimusta ja millaisista näkökulmista lastensuojelun ja varhaiskasvatuksen moniammatillisesta yhteistyöstä on tehty. Tämän jälkeen esittelen oman tutkimukseni kannalta relevantteja tutkimuksia, joita lastensuojelun ja varhaiskasvatuksen kentällä on tehty diskurssianalyysiä hyödyntäen. Lopuksi luon vielä katsauksen siihen, miten Luhmannin systeemiteoriaa on hyödynnetty sosiaalialan ja varhaiskasvatuksen tutkimuksessa. Suurin osa näillä kentillä tehdystä tutkimuksesta on tehty pro gradu -tasolla, mikä ei vielä edusta tieteellisesti kovin uskottavaa tutkimusta. ”Varsinaisen tutkimuksen” puutteessa esittelen muutamia oman aiheeni kannalta hyödyllisiä pro graduja, joiden kautta hahmottuu mahdollisen tutkimuskentän sekä näkökulmien laajuus ja se, miten oma tutkielmani tälle kentälle sijoittuu.

4.1 Tutkimukset moniammatillisuudesta

Moniammatillisesta yhteistyöstä on kirjoitettu runsaasti: edustettuna on terveydenhuollon, sosiaalihuollon, koulun sekä päivähoidon näkökulma, mutta nimenomaan lastensuojelun ja päivähoiton moniammatillista yhteistyötä ei kirjallisuudessa juurikaan sivuta. Useat moniammatillisuutta käsittelevät teokset ovat yleisteoksia tai monipuolisia artikkelikokoelmia moniammatillisesta yhteistyöstä. Kasvatus ja sosiaalialan moniammatillisuutta käsittelevistä teoksista mainittakoon yleisesti moniammatillisuutta ja sen kehittämistä kuvaava Kaarina Isoherrasen (2004) teos, Kirsti Karilan ja Anna-Raija Nummenmaan (2001) päiväkodin moniammatillisuutta käsittelevä kirja sekä Anna Metterin (1996) toimittama artikkelikokoelma sosiaalityön moniammatillisesta yhteistyöstä eri organisaatioiden välillä.

Omaa tutkimusaluettani, lastensuojelun ja varhaiskasvatuksen yhteistyötä käsittelee osuvasti Katariina Pärnän (2012) väitöskirja. Pärnä tarkastelee päivähoiton sekä sosiaalihuollon moniammatillista yhteistyötä lapsiperheiden varhaisen tukemisen kautta. Pärnän tutkimus on toteutettu Lastensuojelullisen varhaiskuntoutuksen kehittäminen ja toteuttaminen – hankkeen yhteydessä keskittyen työntekijöiden näkemyksiin moniammatillisen yhteistyön haasteista, osaamisalueiden yhdistämisestä sekä yhteistyöprosesseista ja analysoiden niitä teoriaohjaavasti. Päivähoitoa käytetään usein lastensuojelun avohuollon tukitoimena ennaltaehkäisemään tulevia ongelmia. Tutkimuksen tulosten mukaan moniammatillinen yhteistyö vaatii toteutuakseen neuvottelua, ja ajoittain kilpailua professioiden välillä. Yhteiset tavoitteet kuitenkin helpottavat moniammatillisen yhteistyön käynnistämistä. (Pärnä 2012, 87, 134–140, 153.) Aloina varhaiskasvatus ja lastensuojelu ovat tavoitteiltaan ja keinoiltaan erilaisia, joten neuvottelujen tarve on ymmärrettävä. Oman tutkimukseni systeemiteoreettisesta näkökulmasta voisikin sanoa, että neuvottelut edustavat perustehtäviltään erilaisten systeemien pyrkimystä kommunikoida toistensa kanssa.

Marja-Leena Ylönen (2007) on puolestaan tarkastellut koulun ja lastensuojelun perustehtäviä sekä yhteistyötä koskevia lakeja ja ohjeistuksia, joita molemmilla tahoilla on yhteistyöstä. Ylönen tutkimus on etnografinen ja se tarkastelee, millaista yhteistyötä koulu ja lastensuojelu tekevät ja millaisia positioita sosiaalityöntekijälle yhteistyössä tarjotaan. Tulosten mukaan koululla ja lastensuojelulla on epäselvät ohjeet lakisääteisestä yhteistyöstä, mikä vaikeuttaa yhteistyöhön suuntautumista. Toimiva yhteistyö tarvitsee pohjaksi julkilausuttuja ja sisäistettyjä rakenteita. (Ylönen 2007, 27, 69.) Ylönen tutkimus on siitä mielenkiintoinen, että sen fokus on yhteistyötä koskevissa laeissa ja ohjeistuksissa. Sen tuloksia voisi mielestäni hyvin tulkita myös systeemiteorian käsittein: Organisaatioiden kumppanuudet perustuvat sopimuksille ja sitoumuksille toista kohtaan. Ilman tasaista vastuunjakoa syntyy tilanne, jossa organisaatiot eivät tuo lisäarvoa toistensa toimintaan (Jalava 2013, 106). Jos yhteistyö ja roolit ovat epäselvät, yhteistyöhön suuntautuminen on vaikeaa.

Päiväkotien ja lastensuojelun yhteistyöstä on tehty jonkin verran tutkimusta pro gradu -tasolla sekä useita sosionomien opinnäytetöitä ammattikorkeakouluissa. Esimerkkeinä mainittakoon Saija Kivimäen (2009) pro gradu päivähoiton ja lastensuojelun välisestä yhteistyöstä aikakauslehtien artikkeleiden kuvaamana sekä Laura Airaksisen ja Eveliina Filppulan (2011) sosionomin opinnäytetyö lastensuojelun ja päivähoiton työntekijöiden kokemuksista moniammatillisesta yhteistyöstä. Kivimäki havaitsi tutkimuksessaan, että artikkelien perusteella yhteistyö pohjautuu huoleen lapsesta ja päivähoito toimii tällöin

tukitoimena lapselle. Kuitenkin tiedon puute toisen työstä, erilaiset työkuultuurit, työntekijöiden vaihtuvuus sekä esimerkiksi salassapitolainsäädäntö puolestaan vaikeuttivat yhteistyötä. (Kivimäki 2009, 25, 33–35, 64–66.) Airaksinen ja Filppula havaitsivat haastattelujensa perusteella, että yhteistyö koettiin tärkeäksi, mutta yhteisten käytänteiden puute, resurssit, työntekijöiden vaihtuvuus sekä tiedonvälitys haittasivat yhteistyötä (Airaksinen & Filppula 2011, 36).

4.2 Diskurssianalyttiset tutkimukset

Diskurssianalyysi on monipuolisuudessaan käyttökelpoinen menetelmä monien eri alojen tutkimuksessa. Hyviä yleisteoksia diskurssianalyysin ymmärtämiseksi ovat Arja Jokisen, Kirsi Juhilan ja Eero Suonisen Diskurssianalyysin aakkoset (1993) sekä Diskurssianalyysi liikkeessä (1999). Yhteiskuntatieteissä diskurssianalyysi on hyödyllinen näkökulma poliittisten kontekstien tarkastelun kautta. Erityisesti paljon omia tekstejä tuottava ja toisaalta paljon yhteiskunnallista kirjoittelua herättävä sosiaalityö on tutkimuskentällä hyvä diskurssianalyysin kohde.

Näitä sosiaalityön tekstejä on väitöskirjassaan tarkastellut Aino Kääriäinen (2003). Kääriäinen hyödyntää diskurssianalyysiä tarkastellessaan sosiaalityöntekijöiden muistiinpanoja ja huostaanottopäätöksiä. Tutkimuksessa selvitetään, miten asiakirjoja kirjoitetaan, mitä niihin kirjoitetaan ja miksi kirjoitustapa on se mikä on. Asiakirjat näyttäytyivät analyysissä moniäänisinä ja lukijaa ohjaavina, mutta toisaalta tulkinnanvaraisina niin, että lukijalle jää mahdollisuus muodostaa tilanteesta oma käsityksensä. Lisäksi Kääriäinen pohtii tilannekontekstin, institutionaalisten käytäntöjen kontekstin sekä sosiokulttuurisen kontekstin vaikutusta asiakirjakirjoittamiseen. (Kääriäinen 2003, 27, 46, 131, 165-169.)

Samankaltainen tutkimusaihe on Arja Ahosen (2013) sosiaalityön lisensiaatintutkimuksessa. Ahonen on tutkinut retorisen diskurssien analyysin avulla sosiaalityöntekijän kirjauksia huostaanoton valmisteluvaiheessa ja sitä, miten sosiaalityöntekijän argumentaatio rakentaa kuvaa lapsen ja läheisten yhteydenpidosta. Retoriikan painottaminen diskurssien tutkimuksessa suuntaa tarkastelua sosiaalisen todellisuuden muokkaamiseen. Analyysin perusteella Ahonen löytää dokumenteista ohitettuja, kadonneita ja kohdattuja läheisiä, mutta myös universaalien lapsen edun diskurssin, jolla pystytään perustelemaan asioita tilanteissa, joissa arvot vaativat yhteensovittamista. (Ahonen 2013, 44-49, 78-79)

Kääriäinen (2003) ja Ahonen (2013) tarkastelevat molemmat siis lastensuojelussa tuotettuja tekstejä ja sitä, miten teksteillä rakennetaan todellisuutta. Molemmissa tutkimuksissa tarkastellut tekstit liittyvät huostaanottoon prosessiin. Tutkimusmenetelmänä diskurssianalyysi on mielestäni ainut oikea valinta tilanteessa, joka vaatii hienovaraisen oikeudellisen kontekstin hahmottamista; Huostaanottotilanteessa viranomaisen ja perheen oikeudelliset suhteet huostaanotettavaan muuttuvat, mikä tarkoittaa, että työntekijä kirjoittaa tekstit tietyllä taka-ajatuksella. Kääriäisen havaitsema tulkinnanvaraisuus ja Ahosen yleispätevä lapsen edun diskurssi kuvaavat mielestäni hyvin sitä juridista kontekstia, jossa tekstit tuotetaan, mutta jota ei ilman diskurssianalyysin kontekstin huomioivaa otetta havaittaisi.

Oman tutkimukseni kannalta mielenkiintoisen diskurssianalyttisen näkökulman varhaiskasvatukseen politiikkaan tarjoaa Alina Laakson (2017) kasvatustieteen pro gradu - tutkielma. Laakso on diskurssianalyysin avulla tarkastellut eduskunnan täysistuntopuheenvuoroja subjektiivisen päivähoito-oikeuden rajaamisesta. Päivähoito-oikeus on sidoksissa käsitykseen siitä, kuinka paljon yhteiskunnan tulee ottaa vastuuta lasten hoivasta ja kasvatuksesta. Diskurssit ja representaatiot poliittisessa keskustelussa ovat ilmentymiä vallasta. Laakso löytää analyysissään kuusi erilaista varhaiskasvatusta merkityksellistävästä diskurssista, jotka joko edustavat nykyisiä varhaiskasvatuksen suuntauksia tai kyseenalaistavat vallitsevaa tilannetta. (Laakso 2017, 12, 27-31, 57.)

Poliittista keskustelua on kasvatustieteen pro gradussaan analysoinut myös Mikko Gröhn (2015). Gröhn tarkastelee, mitä ja miten varhaiskasvatuksesta puhutaan, millaisena se kuvataan ja millaisia merkityksiä varhaiskasvatuksesta luodaan. Kriittisen diskurssianalyysin kohteena oli primääriaineistona lakiehdotus varhaiskasvatuksesta ja sekundääriaineistona esityksen perustelut. Gröhn jakaa löydetyt diskurssit hyvinvointi- ja koulutuspolitiikan ulottuvuuksiin todeten, että tavassa puhua varhaiskasvatuksesta on havaittavissa toisaalta varhaiskasvatuksen historiallinen tausta mutta myös nykypäivän vaatimuksia varhaiskasvatusta kohtaan. (Gröhn 2015, 16, 28-29, 49, 53.)

Laakson (2017) ja Gröhnin (2015) pro gradujen aineistovalinnat ovat mielenkiintoisia ja sopivat mielestäni hyvin diskurssianalyysin ajatukseen siitä, että poliittisella kielellä on mahdollista muuttaa todellisuutta. Erityisesti Gröhnin (2015) havainto varhaiskasvatuksen historiallisen taustan sekä nykysuuntausten rinnakkaisesta esiintymisestä diskurssissa on mielenkiintoinen. Gröhnin havaitsema diskurssien jako tukee hyvin omaa Luhmannin systeemiteoreettista näkökulmaani, sillä sijoitan varhaiskasvatuksen juuri hoivan ja koulutuksen systeemeihin. Laakson (2017) havainnot puolestaan kuvaavat hyvin sitä, miten

julkisessa keskustelussa esitetyillä diskursseilla joko tuetaan tai pyritään muuttamaan vallitsevia diskursseja.

4.3 Systemiteoria tutkimuksissa

Niklas Luhmannin systemiteoria on ainakin kotimaisella tutkimuskentällä varsin vähän hyödynnetty teoreettinen viitekehys, mutta muutamia esimerkkejäkin kuitenkin löytyy. Yleisesti sitä pidetään varsin paradoksaalisena ja vaikeaselkoisena, mikä voi rajoittaa teorian hyödyntämistä. Anita Kihlströmin (2011) mukaan systemiteoria on kuitenkin kansainvälisesti suosittu näkökulma sosiaalityön tarkastelussa, mutta sillä on omat rajoituksensa yksilön ja kommunikaation ymmärtämisessä.

Yhtenä kotimaisena esimerkkinä sosiaalialan ja systemiteorian yhdistämisestä toimii Akusti Lankisen (2018) pro gradu -tutkielma, jossa hän tarkastelee sosiaali- ja terveydenhuollon uudistusta systemiteoreettisesta näkökulmasta. Lankinen pyrkii tutkielmassaan selvittämään, millainen tilaaja-tuottajamalli sote-uudistuksen myötä on kehittymässä ja miten systemiteorialla voidaan selittää tilaaja-tuottaja-toimintatavan päätymistä sosiaali- ja terveyspalveluiden järjestämistavaksi. Hallituksen sote- ja maakuntauudistusesitystä sekä valinnanvapauslakia sisällönanalyttisesti tarkastellen Lankinen havaitsi, että sote-uudistus tarkoittaa siirtymistä tilaaja-tuottajamalliin. Vaikka sote-uudistuksen havainnoinnissa oli löydettävissä piirteitä politiikan, talouden, tieteen, terveydenhoidon sekä oikeuden systeemeistä ja niiden välisestä kommunikaatiosta, ei systemiteoria varsinaisesti kyennyt selittämään sote-reformia. (Lankinen 2018, 37-45, 64-67)

Diskurssianalyysiä ja systemiteoriaa yhdistävä näkökulmaa edustava Eija Ala-Toppari-Peltolan (2015) johtamisen pro gradu käsittelee diskurssianalyysin keinoin sosiaalialan osaamista. Ala-Toppari-Peltolan käyttää organisaatioiden hahmottamiseen dynaamisten systeemien paradigmaa. Analysoimalla sosiaali- ja terveysministeriön, työ- ja elinkeinoministeriön, sosiaalialan osaamiskeskusten, kuntatyönantajan sekä sosiaalialan korkeakoulujen tuottamia artikkeleita ja raportteja Ala-Toppari-Peltola löytää kolme erilaista asiantuntijuuden kehittämisen diskurssia, joista on havaittavissa organisaatorajat ylittävän dynaamisen prosessin sekä osaamisen merkitys ja hyödyntäminen organisaation toiminnassa. (Ala-Toppari-Peltola 2015, 24-26, 49, 67.) Systemiteorialla olisi mielestäni

enemmänkin potentiaalia toimia organisaatioiden toimintaa ja yhteistyötä kuvaavana teoriana. Ymmärrettävää on kuitenkin myös se, että systeemiteorian ei välttämättä koeta antavan tarpeeksi tilaa organisaatioiden ymmärtämiselle eikä toisaalta tarpeeksi selitysvoimaa kompleksisten ilmiöiden hahmottamiseen.

Ruotsalainen sosiaalityön professori Anita Kihlström tarjoaa Journal of Social Work-lehden artikkelissaan (12/2011) kritiikkiä Luhmannin teorian soveltamiselle sosiaalityön ymmärtämisessä. Kihlström tarkastelee systeemiteoriaa Ruotsalaisen yksilön tarpeita korostavan hyvinvointivaltion näkökulmasta. Hänen mukaansa ongelmalliseksi Luhmannin teorian tekee se, että yksilön rooliksi jää yksipuolisesti vastaanottaa koodien välittämää informaatiota. Koska Luhmannin mukaan systeemit toimivat oman kommunikaationsa varassa, katsotaan, että organisaation toimintaan eivät vaikuta esimerkiksi ulkopuolelta tulevat eettiset ja moraaliset vaatimukset. Kuitenkin käytännön työssä toimitaan vahvasti moraalikoodien ja mahdollisimman paljon asiakkaan tarpeiden mukaan, jolloin jäykät binäärikoodit eivät pysty kuvaamaan organisaation toimintaa. Kihlströmin mukaan työlle haasteita asettaa se, että sosiaalityöntekijöiden tulee toimia systeemin koodien varassa, mutta samalla tukea yksilön sosialisointia ja integraation prosessia asiakkaan kanssa yhteisen kielen avulla. Tämä yhteys vaatii kehittämistä. (Kihlström 2011.)

5 TULOKSET

Tässä tulosluvussa esittelen tekemäni lastensuojelulain sekä varhaiskasvatuslain diskurssianalyysin tuloksia. Olen jakanut tulokset oikeuden, kasvatuksen, hoivan ja moniammatillisuuden alalukuihin. Erilaisten systeemiteoriasta johdettujen asiasanojen kautta olen diskurssianalyysin ajatuksia hyödyntäen tarkastellut, millaisissa konteksteissa asiasanat esiintyvät, millaisia oikeuksien, kasvatuksen, hoivan ja moniammatillisuuden diskursseja ne luovat ja miten lastensuojelu ja varhaiskasvatus konteksteina vaikuttavat diskurssien esiintymisyhteyksiin. Esimerkiksi kenen oikeuksista puhutaan, mitä huolenpidon ymmärretään eri konteksteissa sisältävän ja millaisia merkityksiä moniammatillisella yhteistyöllä on työn tekemisen kannalta.

5.1 Tekstien oikeuden diskurssit

TAULUKKO 2: Oikeudellisten asiasanojen esiintyminen lainsäädännössä

Asiasana	Lastensuojelulaki	Varhaiskasvatuslaki
Oikeus, oikeutettu	36 mainintaa	49 mainintaa
Vastuu, vastuullinen, vastaava	110 mainintaa	35 mainintaa
Velvollisuus, velvoitettu	19 mainintaa	16 mainintaa

Oikeudet tuovat mukanaan vastuuta ja velvollisuuksia. Se, kenen oikeuksista ja kenen vastuista puhutaan vaihtelee lastensuojelulain ja varhaiskasvatuslain välillä. Mielenkiintoisena havaintona voidaan ilmaisujen määrästä huomata, että varhaiskasvatuslaissa mainitaan oman ennakko-oletukseni vastaisesti ”oikeudet” useammin, kuin lastensuojelulaissa. Tämä johtuu todennäköisesti kuitenkin siitä, että sosiaalihuollossa sovelletaan vielä erikseen lakia sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista. Puolestaan ”vastuun” ilmaisut olivat huomattavasti yleisempiä lastensuojelulaissa, mikä kuvaa mielestäni hyvin lastensuojelun luonnetta juridisena työnä, jossa vastuiden selkeä jako on tärkeää.

5.1.1 Oikeus

Lastensuojelulain tavoite on turvata lapsen turvallinen kasvun, kehitys sekä taata erityinen suojelu. Nämä ovat lapsen oikeuksia. Lastensuojelu palveluna ei ole subjektiivinen oikeus,

vaan harkinnanvaraisesti myönnetty palvelu, jolla viimesijaisesti turvataan näitä oikeuksia. Lapsen oikeuksiin sisältyy lastensuojelulaissa myös oikeus saada tietoa itseään koskevassa asiassa sekä ilmaista mielipiteensä. Hallintoasioiden käytännöistä juontavia asiakkaan oikeuksia ovat kaksitoista vuotta täyttäneen oikeus käyttää itsenäisesti puhevaltaa huoltajansa rinnalla. Lähtökohtaisesti asiakkaalle myönnetään lastensuojelulaissa oikeus tiedonsaantiin, mutta hallintoasioissa tätä oikeutta voidaan tarvittaessa rajata.

Lastensuojelulaista on kiinnostava huomata, että suurin osa oikeuksia koskevasta puheesta koskee lapsen asioista vastaavaa sosiaalityöntekijää tai yleisemmin sosiaalihuollosta vastaavaa toimielintä. Työntekijälle ja toimielimelle annettavilla oikeuksilla pyritään varmistamaan, että työntekijä pystyy tekemään työnsä laadukkaasti. Tällaisia sosiaalityöntekijän oikeuksia ovat esimerkiksi oikeus tavata lasta ilman huoltajan suostumusta, saada tarvitsemansa tiedot tiedonsaantioikeuden perusteella, saada lausuntoja, tarvitsemaansa asiantuntijuutta sekä oikeudellista apua päätöksentekonsa tueksi. Kunnan velvollisuus on tätä tukea sosiaalityöntekijälle järjestää.

Varhaiskasvatuslaissa oikeudet esiintyvät erilaisessa kontekstissa. Varhaiskasvatukseen osallistuminen on perheille vapaaehtoista, vaikkakin usein huoltajien työssäkäynnin kannalta välttämätöntä. Tekstin diskurssien kannalta tämä tarkoittaa sitä, että oikeudet ovat pääasiassa lapsen ja perheen oikeuksia. Lapsella on lähtökohtaisesti oikeus varhaiskasvatukseen ja myönnetty varhaiskasvatusoikeus takaa mahdollisuuden siihen osallistua. Varhaiskasvatuksen rinnalla lapsella on myös oikeus saada kehityksensä hyvinvointinsa tueksi muita sosiaali- ja terveydenhuollon tukitoimia ja palveluita tai tukea vammaisuuden perusteella. Perheen oikeus on saada varhaiskasvatusta siinä laajuudessa, kuin heidän tarpeensa vaatii. Perheellä on myös oikeus saada tukea koti- tai yksityisesti järjestettyyn hoitoon, jos he eivät käytä julkista palvelua.

Perheen oikeuksien korostaminen riittää tilanteessa, jossa palvelu ei ole pakollista. Lastensuojelussa taas on tärkeä turvata työntekijän oikeuksia, sillä työtä tehdään ajoittain vasten asiakkaan tahtoa. Se, millaisista ja kenen oikeuksista lainsäädännössä puhutaan, luo myös kuvaa yhteiskunnan arvoista. Puhuminen perheen oikeudesta varhaiskasvatukseen viittaa siihen, että perhettä ja kasvatusta arvostetaan. Lastensuojelussa puolestaan lapsen oikeuksien toteutumista pyritään turvaamaan antamalla työntekijälle oikeuksia puuttua perustellulla tavalla perheen yksityisyyteen, joka muuten on yhteiskunnallisesti varjeltu oikeus.

Lastensuojelulain tavoin myös varhaiskasvatuslaissa annetaan henkilöstölle ja tuottajille erilaisia oikeuksia. Salassapitosäädökset suojaavat varhaiskasvatuksen asiakkaita, mutta palvelun tuottajilla sekä työntekijöillä on lain mukaan tarvittaessa oikeus poiketa näistä säädöksistä. Palvelun tuottajalla, sekä yksityisellä että julkisella, on oikeus saada sekä toisaalta antaa palvelun tuottamisen kannalta oleelliset tiedot. Työntekijöillä puolestaan on oikeus tehdä salassapitosäädösten estämättä ilmoitus poliisille, jos he työssään havaitsevat esimerkiksi väkivallan uhkaa. Lastensuojelun toimintaan verrattuna työntekijän oikeuksia on vähän, mutta kuten lastensuojelulaissa, ne liittyvät tilanteisiin, joissa asiakkaan oikeudet ovat uhattuna tai niitä pitää rikkoa. Vaikka palvelu on kuinka perheen oikeus, ei työssä voida katsoa läpi sormien esimerkiksi havaittua perheväkivaltaa, vaan työntekijöiden tulee lapsen oikeuksien nimissä asiasta ilmoittaa eteenpäin. Myös oikeus saada salassapitosäädösten estämättä palvelun järjestämiseksi tarvittavat tiedot linkittyy lapsen oikeuksiin: Huoltajat eivät aina ole halukkaita antamaan kaikkia lapseensa liittyviä tietoja, joten palvelun järjestäjällä on oikeus pyytää tiedot muualta työn laadukkaan tekemisen nimissä.

Lastensuojelun asiakkuus ja erityisesti sijaishuoltoon liittyvät toimenpiteet muuttavat sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen ja asiakkaan oikeussuhteita, mikä näkyy myös lastensuojelulaissa. Esimerkiksi kiireellisen sijoituksen aikana oikeus päättää lapsen olinpaikasta ja muista kasvatukseen liittyvistä asioista on sosiaalihuollosta vastaavalla toimielimellä – käytännössä sosiaalityöntekijällä. Sijaishuollossa ollessaan lapselle taataan oikeus tavata ja pitää yhteyttä läheisiinsä, mutta sosiaalityöntekijällä on tarvittaessa mahdollisuus myös rajoittaa tätä yhteydenpitoa eli puuttua varsin voimakkaastikin yksilön ja perheen perusoikeuksiin.

Yksi merkittävä oikeusdiskurssi liittyy neuvontaan sekä oikeusturvaan. Varhaiskasvatuslaissa perheen oikeus on saada kunnalta neuvontaa varhaiskasvatuspalveluista. Palveluiden epäkohtiin puuttumisessa perheellä on puolestaan oikeus tehdä valitus, oikeus hakea muutosta tai kannella toiminnasta vastaavalle tai valvontaviranomaiselle. Sosiaaliasiamies neuvoo myös varhaiskasvatuksen osalta perheitä heidän oikeuksissaan ja valvoo oikeuksien toteutumista. Myös lastensuojelussa oikeusturvan toteutuminen on tärkeää ja sosiaalityöntekijän tehtävänä on tiedottaa asiakkaita heidän oikeuksistaan ja asiakkailta on joko lastensuojelu- tai hallintolain mukainen muutoksenhakuoikeus lastensuojeluasioissa.

5.1.2 Vastuu ja velvollisuus

Toisen oikeus on toisen velvollisuus: lapsen, perheen tai työntekijän oikeuksien kääntöpuolena on se, että jonkun tulee ottaa vastuu oikeuden toteutumisesta. Sekä lastensuojelulaissa että varhaiskasvatuslaissa käytetään paljon vastaavan henkilön tai toimielimen käsitettä. Tällä ilmaistaan käytännössä sitä, kuka on vastuussa mistäkin asiasta.

Lastensuojelulain mukaan vastuu lapsen hyvinvoinnista on ensisijaisesti huoltajilla ja lastensuojelun tehtävä on tukea, myös ennaltaehkäisevästi, hoidosta ja huollosta vastaavia henkilöitä tehtävässään. Vaihtoehtoisesti sosiaalihuollosta vastaavalla toimielimellä on velvollisuus ryhtyä toimenpiteisiin huollon järjestämiseksi. Kunnan velvollisuus on vastata lastensuojelu toimenpiteiden ja myöhemmin myös mahdollisen jälkihuollon järjestämisestä sekä niiden kustannuksista. Kuntien välillä vallitsee myös ilmoitusvelvollisuus, jolla turvataan perhe asiakkuuden tai selvitystyöskentelyn jatkuvuus, jos perhe muuttaa kunnasta toiseen.

Myös varhaiskasvatuslaissa velvollisuuksia liittyy palveluiden järjestämiseen. Siinä missä asiakkaan oikeus on saada varhaiskasvatusta, on kunnan velvollisuus sitä asumisen ja oleskelun perusteella järjestää. Vaihtoehtoisesti kunta on velvollinen korvaamaan yksityiselle palveluntuottajalle tuotetusta palvelusta. Suomessa peruspalveluiden järjestäminen on pitkään ollut pääosin kuntien vastuulla. Palveluiden järjestäminen ei ole vapaaehtoista, vaan velvollisuus toteuttaa tavalla tai toisella, mikä selittää järjestämisvelvollisuuden esiintymisen molemmissa laeissa. Lastensuojelun järjestämisen kannalta tulevan sote-uudistuksen vaikutus on vain arvailtavissa.

Kunnassa lastensuojelusta vastaa sosiaalihuollosta vastaava toimielin. Toimielimen määräämä viranhaltija käyttää päätösvaltaa useissa asioissa ja kunnan on huolehdittava työntekijän oikeudesta saada tarvittava asiantuntijuus päätöstensä tueksi. Lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle nimetään hänen asioistaan vastaava sosiaalityöntekijä, jonka tehtävä on valvoa lapsen edun toteutumista. Sosiaalityöntekijä vastaa lastensuojelun tarpeen arvioinnista ja kasvatuksesta ensisijaisesti vastaavien mahdollisuuksista huolehtia lapsen hoidosta ja huolenpidosta. Kun tuen tarve on todettu, sosiaalihuollosta vastaavan on ryhdyttävä toimiin avohuollon tukitoimien järjestämiseksi.

Lastensuojelulaki sisältää monta pykälää siitä, mitkä tehtävät kuuluvat lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle, tai yleisemmällä tasolla sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle. Varsin yksityiskohtaisesti kerrotaan, mitä päätöksiä vastaava työntekijä

valmistelee, millaisia asioita työntekijä arvioi, mitä tietoja hänelle tulee toimittaa ja missä tilanteissa työntekijä tulee olla läsnä. Vastuut ovat sekä työntekijän oman työnkuvan kannalta tärkeitä, mutta suunnattu myös yhteistyökumppaneille, kuten sijaishuoltoapaikoille, joiden toimintaa ja oikeudellista taakkaa helpottaa se, että esimerkiksi rajoittamistoimenpiteistä tulee ilmoittaa vastaavalle sosiaalityöntekijälle, jonka tehtävä on arvioida lapsen edun toteutumista. Listaamalla työntekijän vastuita huolehditaan siitä, että työ tehdään juridisesti hyvin ja asiakkaan oikeudet toteutuvat. Toimenpiteiden taustalla tulee olla perusteita ja päätös, joka tulee yleensä tehdä tietyssä määrääjässä tai tarkistaa tietyin väliajoin. Vastuiden määrä kuvaa hyvin työn juridista luonnetta.

Myös varhaiskasvatuslaissa jaetaan vastuita, mutta huomattavasti vähemmän kuin lastensuojelussa. Varhaiskasvatuksen työntekijät, eli hoidosta ja kasvatuksesta vastaavat henkilöt ovat vastuussa lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimisesta yhdessä perheen kanssa. Päiväkodin toiminnasta puolestaan vastaa johtaja ja yksityinen toimija vastaa omasta toiminnastaan ja ilmoitusvelvollisuutensa täyttämistä. Järjestäjien vastuu on myös luovuttaa seurantatietoja varhaiskasvatuksesta vastaaville viranomaisille. Asioista vastaaville henkilöille asetetaan myös kelpoisuusvaatimuksia, millä turvataan toiminnan laatua, mutta myös legitimizeettiä.

Lastensuojelulaissa luetellaan pitkä lista ammattialoja, joiden työntekijöillä on velvollisuus salassapitosäädösten estämättä ilmoittaa sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, jos he työssään havaitsevat lapsen kasvun ja kehityksen vaarantuneen. Yksi tällainen ilmoitusvelvollinen taho on varhaiskasvatuksen järjestäjät. Velvollisuus voidaan täyttää myös yhteistyössä vanhempien kanssa tehdyllä ilmoituksella. Laissa luodaan siis yksisuuntainen velvollisuussuhde varhaiskasvatuksesta lastensuojeluun, sillä toiseen suuntaan ei mitään velvollisuuksia ole.

Varhaiskasvatuslain osalta paljon velvollisuuksia liittyy tiedonkäsittelyyn, joka on kokonaisuutena tullut lakiin vasta viimeisimmän uudistuksen myötä. Tuottajien, kunnan sekä opetushallituksen vastuut ja velvoitteet rekistereihin ja tietovarantoihin liittyen koskevat tietojen tallentamista, käyttämistä sekä luovuttamista. Myös sosiaalihuollossa ylläpidetään rekistereitä ja esimerkiksi kuntien sosiaalihuollosta vastaavien toimielinten on pidettävä yllä rekisteriä saapuneista lastensuojeluilmoituksista, mutta itse lastensuojelulaissa tietojen käsittelystä ei puhuta. Toisaalta sosiaalihuollossa noudatetaan muita lakeja (laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta, hallintolaki), joissa ohjeistetaan tietojenkäsittelyyn. Tietojenkäsittelyn merkityksen korostumisen syitä on hyvä pohtia. Kyse on pohjimmiltaan

asiakkaan oikeuksista, mutta kuten lastensuojelussa on jo tapahtunut, käytännöt voivat muuttua luonteeltaan juridisemmiksi, mikä voi taas etäännyttää varhaiskasvatusta oikeasta hoivan ja kasvatuksen tehtävästään.

5.2 Tekstien koulutuksen ja kasvatuksen diskurssit

TAULUKKO 3: Koulutuksen ja kasvatuksen asiasanojen esiintyminen lainsäädännössä

Asiasana	Lastensuojelulaki	Varhaiskasvatustilaki
Koulutus	7 mainintaa	21 mainintaa
Opetus, oppiminen	8 mainintaa	46 mainintaa
Pedagogiikka	0 mainintaa	12 mainintaa
Kasvu, kasvatustilaki	77 mainintaa	76 mainintaa
Kehitys	35 mainintaa	15 mainintaa

Lastensuojelussa ei liikuta lähelläkään koulutuksen ja opetuksen aluetta, mikä näkyy koulutusdiskurssien vähäisenä määränä. Varhaiskasvatustilaki puolestaan valmistaa lapsia koulumaailmaan, mistä johtuu pedagoginen painotus myös lainsäädännön puhetoissa. Analyysin toteuttamista vaikeutti se, että kasvatustilaki-termin esiintyminen eri muodoissa varhaiskasvatustilakissa 297 kertaa, joista 283 kertaa varhaiskasvatustilaki-sanaparin yhteydessä. Huomioin mainintojen määrässä sekä analyysissä vain asiayhteydet, joissa varhaiskasvatustilaki näyttäytyy aktiivisena kasvatustoimintana.

5.2.1 Koulutus, opetus ja pedagogiikka

Koulutus ja opetus esiintyvät lastensuojelulakissa sivulauseissa – jonkun muun vastuuna. Koulu nähdään kuitenkin tärkeänä osana lapsen kasvua ja lasta tulisi myös lastensuojelun puolelta tukea koulunkäynnissä. Erityisesti itsenäistyvän nuoren tukemista koulunkäynnissä korostetaan. Lisäksi erityistä tukea opetuksessa voidaan käyttää ennaltaehkäisevän lastensuojelun tukitoimena, mistä syntyy yhteys lastensuojelun sekä kasvatustilakimaailman välille. Sijaishuollon aikana päätävältä lapsen kasvatuksesta ja tarpeelliseksi katsotusta opetuksesta on sosiaalihuollosta vastaavalla toimielimellä, kun päätösvalta asiassa muutoin on lapsen huoltajilla.

Varhaiskasvatustilaki on vahvemmin sidoksissa koulutukseen ja oppimiseen. Varhaiskasvatustilaki on suunnattu lapsille, jotka eivät vielä ole oppivelvollisuusikäisiä. Laki määrittelee varhaiskasvatustilakin suunnitelmalliseksi ja tavoitteelliseksi kasvatustilakin,

opetuksen ja hoidon kokonaisuudeksi, jossa painottuu pedagogiikka. Toiminnan tavoitteissa on useita koulutuksellisia tavoitteita, kuten oppimisen edellytysten tukeminen, elinikäisen oppimisen ja koulutuksellisen tasa-arvon edistäminen sekä myönteisten oppimiskokemusten mahdollistaminen oppimista edistävässä ympäristössä. Toiminnassa tulisi toteuttaa monipuolista pedagogista toimintaa. Koulutukselliset tavoitteet varhaiskasvatuksessa vaihtelevat siis yksilötason oppimisen tukemisesta yhteiskunnalliseen koulutuksellisen tasa-arvon edistämiseen. Puhe koulutuksellisen tasa-arvon edistämisestä on yksi esimerkki varhaiskasvatuksen yhteiskunnallisesta sosiaalipoliittisesta tehtävästä syrjäytymisen ehkäisijänä.

Kaikkiaan varhaiskasvatuslaista loistaa se, että toiminnalla tähdätään lapsen elämän seuraavaan vaiheeseen eli kouluun. Varhaiskasvatusta järjestettäessä tulisi esimerkiksi toimia yhteistyössä opetuksesta vastaavan tahon kanssa ja toiminnassa tehtävissä suunnitelmissa tulisi erityisesti ottaa huomioon pedagogiset painotukset. Myös toimijoiden välinen tiedonsiirtovelvoite koskee juuri opetuksen järjestämisen kannalta oleellisten tietojen siirtämistä. Kasvatus, opetus ja hoiva kietoutuvat kuitenkin tekstissä erottamattomasti yhteen. Varhaiskasvatuksen työntekijöistäkin puhutaan opetuksesta ja kasvatuksesta vastaavina henkilöinä. Kyseisille työntekijöille asetetaan pätevyysvaatimukseksi kasvatusalan tutkinto tai sopiva pedagoginen koulutus. Hoivan merkitystä kelpoisuusvaatimuksissa ei siis korosteta, mikä osaltaan viittaa diskurssin muutokseen hoivasta kohti kasvatusta. Mielenkiintoisena sivuhuomiona mainittakoon myös, että lapsen siirtyessä perusopetuslain alaiseen esiopetukseen, kasvatuksellisen tarpeen voidaan katsoa poistuvan, ellei oikeutta laajennettuun varhaiskasvatukseen erikseen todeta. Opetukselliseen toimintaan siirryttäessä sanoudutaan siis irti hoivasta ja kasvatuksesta.

5.2.2 Kasvu ja kehitys

Lastensuojelulaki määrittelee lapselle oikeuden tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen ja kasvuympäristöön. Ensisijaisesti vastuu kasvatuksesta on huoltajilla ja sosiaalihuollon tehtävä on tukea huoltajia kasvatustehtävässään tarvittavin tukitoimin ja palveluin. Suotuisaan kehitykseen kuuluu muun muassa tasapainoinen kehitys, jatkuvat ihmissuhteet, turvallinen kasvuympäristö, kehitystason mukainen valvonta ja huolenpito sekä kasvaminen vastuullisuuteen. Tukitoimilla pyritään tukemaan lapsen kehitystä ja ne on järjestettävä sosiaalityöntekijän arvioimassa laajuudessa. Lastensuojelulaissa kehitys liittyy

siis lapsen kasvuympäristöön ja olosuhteisiin ja lastensuojelu tulee kuvioihin silloin, kun lapsen kasvu ja kehitys ovat joko kasvuolosuhteiden tai lapsen oman toiminnan takia vaarantuneet. Erilaisten yhteistyötahojen tulee ilmoittaa sosiaalihuoltoon, jos heillä on tietoa vaarantuneista kasvuolosuhteista. Sosiaalityöntekijän tehtävä on arvioida kasvatuksesta vastaavien kykyä toimia kasvatustehtävässä ja tarvittaessa ryhtyä järjestelemään lapsen hoito ja kasvatus kodin ulkopuolella.

Vaikka varhaiskasvatus määrittyy laissa pedagogisesti painottuneeksi toiminnaksi, ovat kasvun ja kehityksen tukeminen myös lain diskursseissa läsnä. Kasvun ja kehityksen tavoitteita laissa ovat iän ja kehityksen mukaisen kasvun, kehityksen ja hyvinvoinnin tukeminen, yksilöllisten tarpeiden huomioiminen, vuorovaikutustaitojen kehittäminen, yhteistyössä huoltajien kanssa toimiminen tasapainoisen kehityksen hyväksi sekä huoltajien tukeminen kasvatustyössä. Huoltajat ovat lapsen ensisijaisia kasvattajia ja oikeus institutionaaliseen kasvatukseen eli varhaiskasvatukseen onkin riippuvainen vanhempien työllisyystilanteesta. Vanhempien ollessa työttömänä oikeutta kokopäiväiseen varhaiskasvatukseen synny, ellei sen katsota olevan lapsen kehityksen kannalta välttämätöntä. Varhaiskasvatuksen rinnalla lapsella on oikeus saada kehityksensä tueksi muita sosiaali- ja terveyspalveluita.

Kasvatuksen suunnittelussa ja toteutuksessa tulisi huomioida lapsen etu ja lapsen mielipide kehityksen edellyttämällä tavalla. Varhaiskasvatuksen erityispiirteenä onkin juuri suunnitelmallisuus ja varhaiskasvatussuunnitelma tulee tehdä kasvatuksen, opetuksen ja hoidon toteuttamiseksi kehitystä, oppimista ja hyvinvointia tukevalla tavalla yhteistyössä opetuksesta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden kanssa.

Sekä lastensuojelussa että varhaiskasvatuksessa tehtäväksi määrittyy huoltajien tukeminen kasvatustehtävässään. Samoin lapsen kehitystason huomioiminen on tärkeä näkökulma, sillä myös lastensuojelulaissa korostetaan lapsen kehitystason huomioon ottamista. Lapsella on kehitystasonsa mukaisesti oikeus ilmaista mielipiteensä ja saada toiveensa kuuluviin. Sosiaalityöntekijän on lapsen kehitystason mukaisesti kerrottava tälle lastensuojelun toimenpiteistä, mutta myös arvioitava, milloin tiedon antaminen tai mielipiteen selvittäminen voi vaarantaa lapsen kasvun ja kehityksen. Sosiaalityöntekijän ei tarvitse olla kasvun ja kehityksen asiantuntija, mutta hänellä tulee olla tätä asiantuntemusta käytettävissään päätöksentekonsa tueksi ja tällaisia asiantuntijoita tulee kuulua lastensuojelun asiantuntijaryhmään. Esimerkiksi juuri varhaiskasvatus on yksi mahdollinen asiantuntijakumppani.

Jos lapsen kasvu ja kehitys vaarantuu lapsen omassa kasvuympäristössä, vaihtoehtona on sijaishuolto, jolla tarkoitetaan lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. Lastensuojelulaki puhuu sijaishuollon, erityisesti laitoshoidon, kohdalla erityisestä hoito- ja kasvatushenkilökunnasta, joka vastaa lapsen kasvatuksesta erikseen laaditun hoito- ja kasvatussuunnitelman mukaisesti. Hoito- ja kasvatushenkilökunnalla on tiettyjä kelpoisuusvaatimuksia sekä aseman mukana tulevia vastuita liittyen rajoitustoimenpiteiden käyttöön. Lapselle tärkeiden ihmissuhteiden turvaaminen nähdään kehityksen kannalta tärkeäksi ja lastensuojelun toiminnassa tulisi aina pyrkiä yhteistyöhön lapsen kasvatuksesta vastuussa olevien henkilöiden kanssa. Lapsen kasvatuksesta vastaavilla on myös oikeus tulla kuulluiksi lastensuojeluasioissa sekä osallistua asiakassuunnitelman laatimiseen.

5.3 Tekstien hoivan diskurssit

TAULUKKO 4: Hoivan asiasanojen esiintyminen lainsäädännössä

Asiasana	Lastensuojelulaki	Varhaiskasvatuslaki
Hoiva	0 mainintaa	0 mainintaa
Hoito	110 mainintaa	35 mainintaa
Huolenpito	44 mainintaa	0 mainintaa

Ennen analyysia oletukseni oli, että lastensuojelu ja varhaiskasvatus kohtaavat hoivan kentällä. Arkiajattelulla pohdittuna lastensuojelussa pyritään takaamaan lapselle hoito, hoiva ja huolenpito, kun se on vaarantunut. Varhaiskasvatuksessa puolestaan hoivaa tarjotaan ajalle, jolloin vanhemmat eivät sitä lapselle tarjoa. Siksi olikin yllätys, että ensinnäkin sanaa hoiva ei löytynyt kummastakaan tekstistä. Toiseksi varhaiskasvatus, jonka itse miellän enemmän hoivan järjestäjäksi, jää selvästi hoitoon liittyvissä asiasanoissa lastensuojelulain varjoon. Tarkempi analyysi hahmottaa kuitenkin erot hoivadiskurssien konteksteissa.

Hoito ja kasvatus nivoutuvat lastensuojelulaissa sanaparina yhteen. Lastensuojelussa vanhemmat katsotaan hoivan ja kasvatuksen ensisijaiseksi tarjoajaksi, joita tulee tukea tässä tehtävässä. Jos sosiaalityöntekijä saa tietoonsa ja arvioi lapsen hoidon ja huolenpidon vaarantuneen, lastensuojelussa ryhdytään toimenpiteisiin kasvatuksen ja hoidon turvaamiseksi. Kasvatuksen ja hoidon järjestäminen tulee toteuttaa lapsen edun mukaisesti. Tilannetta arvioidaan yhteistyössä hoidosta ja kasvatuksesta vastuussa olevien henkilöiden kanssa. Itse yhdistän hoiva-termin käytön lapsen perushoitoon ja ylläpitoon, kun taas kasvatuksella viitataan mielestäni enemmän hoivan sosiaaliseen puoleen.

Varhaiskasvatus määrittyy suunnitelmalliseksi kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuudeksi. Hoito on siis yksi kolmesta toiminnan palasesta ja esimerkiksi lapsen henkilökohtaiseen varhaiskasvatussuunnitelmaan tulee kirjata tavoitteita myös hoidon toteuttamiseksi. Toisin kuin lastensuojelussa, jossa vanhempien tai muiden henkilöiden tulee tarjota lapselle hoiva, varhaiskasvatuksessa hoiva on yksi osa arkista toimintaa ja työtä.

Lastensuojelulaki puhuu hoidon lisäksi paljon huolenpidosta. Esimerkiksi kiireellisiin avohuollon tukitoimiin voidaan ryhtyä, jos ne ovat lapsen edun mukaisen huolenpidon kannalta sopivia, mahdollisia ja riittäviä. Vakavat puutteet huolenpidossa tai terveyttä ja kehitystä uhkaavat kasvuolosuhteet ovat puolestaan yksi huostaanoton kriteeri, jos katsotaan että lievemmat toimet huolenpidon toteuttamiseksi eivät riitä. Lapsen ollessa huostaanotettuna hänen hoidostaan, kasvatuksesta, valvonnastaan ja muusta huolenpidosta päättää sosiaalihuollon vastaava toimielin. Sijaishuollon aikana tulee pyrkiä takaamaan keskeisten ihmissuhteiden sekä hoidon jatkuvuus. Tarjotun hoidon tulee kunnioittaa lapsen yksityisyyttä ja sen järjestämiseksi tulee saada tarvittavat tiedot terveydenhuollosta. Sosiaalihuollosta vastaavan tehtävä on arvioida, soveltuuko sijaishuolto paikka lapsen hoitoon ja kasvatukseen. Lapsen hoito ja kasvatus ovat siis huoltajien tehtävä, kunnes huostaanotto siirtää oikeuden päättää lapsen hoidosta sosiaalihuollolle. Yhteistyö huoltajien, eli aiemmin hoidosta ja kasvatuksesta vastanneiden, kanssa on kuitenkin tavoite kaikessa lastensuojelun työskentelyssä.

Mielestäni kiinnostava puhettavan ero on ero hoidon ja huollon välillä. Lastensuojelulaissa hoidosta puhutaan joko lapsen oman kasvuympäristön tai perhehoitona järjestettävän sijaishuollon yhteydessä, kun taas huolto-termiä käytetään institutionaalisen hoidon yhteydessä sijaishuollosta ja laitoshuollosta puhuttaessa. Kaikkiaan jälkimmäistä leimaa kliinisempi suhde hoitoon: lapsen asiakassuunnitelman rinnalle laaditaan erillinen hoito- ja kasvatussuunnitelma, jonne kirjataan myös sijaishuolto paikassa hoito- ja kasvatustehtävissä olevien mahdollisesti käyttämät rajoitustoimenpiteet.

Pitkän osion lastensuojelulaista vie näiden erilaisten rajoitustoimenpiteiden kuvaus. Hoidon ja kasvatuksen kannalta välttämättömillä rajoitustoimenpiteillä rajataan lapsen perusoikeuksia esimerkiksi liikkumisvapautta hoidollisiin ja huollollisiin perusteisiin. Perusteena voi olla esimerkiksi se, että lapsi omalla toiminnallaan aiheuttaa vaaraa itselleen tai muille. Lastensuojelun erityisenä keinona on ”erityinen huolenpito”, jolla tarkoitetaan moniammatilliseen arvioon perustuvaa moniammatillista hoitoa ja huolenpitoa, jolla lapsen liikkumisvapautta on rajoitettu esimerkiksi päihde tai rikoskierteen katkaisemiseksi.

Mielenkiintoista on, että tästä käytännön tasolla lähes vankeuteen verrattavasta toimenpiteestä käytetään termiä erityinen huolenpito. Hoidolliset ja huollolliset perusteet antavat tässä asiassa sosiaalihuollolle juridista liikkumavaraa toteuttaa voimakkaasti lapsen perusoikeuksia rajaavia toimenpiteitä.

Varhaiskasvatuslaissa on löydettävissä samanlainen ero perheen tarjoaman hoidon sekä institutionaalisen hoidon välillä. Laissa hoito-termiä käytetään esimerkiksi perhepäivähoidon, kotihoidon ja vuorohoidon yhteydessä, jotka käytännön toiminnassaan todella keskittyvät enemmän hoitoon. Varhaiskasvatus on kokenut suuren diskurssimuutoksen silloin, kun laki lasten päivähoitosta muuttui varhaiskasvatuslaiksi. Hoito on siis saanut väistyä kasvatuksen tieltä, mutta toki hoidosta puhutaan laissa edelleen.

5.4 Tekstien moniammatillisuuden diskurssit

TAULUKKO 5: Moniammatillisuuden asiasanojen esiintyminen lainsäädännössä

Asiasana	Lastensuojelulaki	Varhaiskasvatuslaki
Moniammatillisuus, monialaisuus	3 mainintaa	3 mainintaa
Yhteistyö	15 mainintaa	16 mainintaa
Asiantuntijat	19 mainintaa	5 mainintaa

Moniammatillisen yhteistyön turvin ja nimissä lastensuojelulla ja varhaiskasvatuksella olisi mahdollisuuksia toimia yhteistyössä, joten miten yhteistyöstä laeissa puhutaan? Yhdeksi analyysin asiasanakseni valitsin ”asiantuntijat”, sillä molemmat tekstit puhuivat asiantuntijoiden ja asiantuntijuuden hyödyntämisestä, millä käytännössä tarkoitetaan muun kuin oman alan tiedon hyödyntämistä – käytännössä siis monialaista yhteistyötä. Kuten aiemmissa tulosluvuissa muiden diskurssien kohdalla on jo todettu, alojen välillä on erilaisia painotuksia. Tämä pätee myös moniammatillisuudesta puhumiseen ja sen hyödyntämiseen työssä.

Lastensuojelulaissa painottuu työntekijän oikeus saada työnsä tueksi moniammatillista asiantuntijuutta. Terveystieteillä on lisäksi vielä erityisesti määritelty velvollisuus tarjota asiantuntija-apua sekä palveluita työn tueksi. Tarvittava asiantuntijuus voi olla lapsen kasvuun ja kehitykseen liittyvää, terveydenhuollon osaamista, oikeudellista asiantuntijuutta tai muuta lastensuojelutyössä tarvittavaa tietoa. Kunnan tai kuntien yhdessä on asetettava näistä asiantuntijoista koostuva asiantuntijaryhmä, joka antaa lausuntoja päätöksenteon

tueksi sekä avustaa sosiaalityöntekijää esimerkiksi huostaanoton valmistelussa tai muun lastensuojelun toteuttamisessa. Huostaanoton valmistelemiseksi sosiaalityöntekijällä on myös oikeus saada lausunnot tarvittavilta asiantuntijatahoilta ja huostaanotto tulisi valmistella lastensuojelulain mukaan yhdessä toisen sosiaalityöntekijän kanssa.

Moniammatillista asiantuntijuutta tarvitaan lastensuojelussa muidenkin haastavien tilanteiden tueksi, joista sijaishuollon aikana toteutettava erityinen huolenpito on keskeisin esimerkki. Erityinen huolenpito on moniammatillista, vahvasti lapsen oikeuksia rajoittavaa, hoitoa ja huolenpitoa, jonka toteuttamiseksi hyödynnetään kasvatuksen, sosiaalityön, psykologian sekä lääketieteen asiantuntijuutta. Kyseisten asiantuntijoiden tulisi myös erityisen huolenpidon toteuttamisen aikana tavata lasta säännöllisesti toimenpiteen vaikuttavuuden arvioimiseksi.

Varhaiskasvatuksessa painotus on erilainen. Kunta toimii varhaiskasvatusta järjestettäessä yhteistyössä opetuksesta, liikunnasta, kulttuurista, lastensuojelusta tai muusta sosiaalihuollosta vastaavan, neuvolatoiminnan tai terveydenhuollon toimijoiden kanssa. Kantavana ajatuksena on, että lapsella on varhaiskasvatuksen lisäksi oikeus saada kehityksensä ja hyvinvointinsa tueksi muitakin palveluita. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan pääsääntöisesti yhdessä vanhempien kanssa, mutta laatimiseen voivat osallistua myös muut kehitystä ja oppimista tukevat viranomaiset ja asiantuntijat. Jos tuen tarpeen arviointi edellyttää sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntemusta, varhaiskasvatuksen järjestäjän tulee pyytää näitä toimijoita osallistumaan arviointiin. Keskeistä on tunnistaa lapsen yksilölliset tarpeet ja järjestää tarvittaessa tukea monialaisessa yhteistyössä.

Myös lastensuojelulaissa tunnistetaan diskurssi lapsen edun huomioimisesta palveluita toteutettaessa. Kun lastensuojelutarvetta arvioidaan, vastaava sosiaalityöntekijä on arvion tekemiseksi yhteydessä lapsen läheisiin sekä eri yhteistyötahoihin ja asiantuntijoihin. Neuvotteluihin lapsen asioissa tulee osallistua lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaava taho sekä tarvittavat muut yhteistyötahot. Lapsen asiakassuunnitelmaan myös kirjataan tiedot yhteistyön järjestämisestä eri viranomaisten sekä lasten ja nuorten palveluita tuottavien toimijoiden kanssa.

Yhteistä lastensuojelulaille ja varhaiskasvatustalaille on se, että yhteistyökumppanina ovat usein lapsen kasvatuksesta vastaavat henkilöt eli käytännössä lapsen vanhemmat. Lastensuojelussa aina arvioinnista avoimuuden kautta sijaishuoltoon tulisi toimia

yhteistyössä huoltajien kanssa ja kuulla heidän mielipiteensä. Ja kuten jo aiemmin mainitti, lastensuojelu sekä varhaiskasvatus pyrkivät tukemaan huoltajia heidän kasvatustehtävässään. Varhaiskasvatuslain mukaan opetushallituksen laatimissa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määrätään tarkemmin huoltajien kanssa tehtävästä sekä monialaisesta yhteistyöstä.

Yhteistyötä tarvitaan myös itse organisaatioiden toimintaa laajemmalla tasolla. Lastensuojelulaissa todetaan, että sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen tulee olla tarvittaessa yhteistyössä eri hallintokuntien, viranomaisten, toisten kuntien tai kuntayhtymisen sekä muiden palveluita järjestävien yhteisöjen ja laitosten kanssa riittävien ja tarpeenmukaisten palveluiden järjestämiseksi sekä asiantuntemuksen turvaamiseksi kunnassa. Yhteistyörakenteita tulisi olla, jotta työ olisi laadukasta. Kuntatasolla puolestaan laaditaan yhteistyössä suunnitelma lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi.

Samaa tavoitetta ajetaan myös varhaiskasvatuslaissa, jonka mukaan kunnan tai kuntien yhdessä laatimassa paikallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa tulee huomioida yhteistyö varhaiskasvatuksen, opetuksen, sosiaali- ja terveydenhuollon toimijoiden sekä muiden yhteistyötahojen välillä sekä luoda tarvittavat yhteistyörakenteet. Järjestäjien tulisi lain mukaan myös kehittää toimintaansa yhteistyössä kuntien ja muiden toimijoiden kanssa. Se, mitä nämä ”tarvittavat yhteistyörakenteet” ovat ja miten ne käytännössä tulisi toteuttaa jää laissa käsittelemättä.

6 POHDINTA

“Lapsen oikeudet ovat aikuisen velvollisuuksia”. Tämä periaate on yksi lapsiasiavaltuutetun työtä ohjaava periaate. Tässä periaatteessa lapsuuden, aikuisuuden ja yhteiskunnan suhdetta määrittelevät toisiinsa limittyen oikeus, velvollisuus, vapaus ja hyöty (Bardy 2009, 29). Se, miten lapsiin ja heidän oikeuksiinsa yhteiskunnassa suhtaudutaan kertoo myös yhteiskunnan arvoista. Tämän periaatteen tulisi mielestäni ohjata kaikkea lasten kanssa tehtävää työtä. Kuitenkin esimerkiksi lastensuojelussa ja varhaiskasvatuksessa toiminnan diskurssit ovat eriytymässä tästä ja muistakin yhteisistä periaatteista. Mistä siis löytää yhteinen pohja lasten edun puolesta toimimiselle?

Näkemykseni mukaan lastensuojelun ja varhaiskasvatuksen yhteistyötä tarkasteltaessa keskeisintä on kiinnittää huomiota niihin erilaisiin konteksteihin, joissa työtä tehdään. Alojen työtavat sekä niitä ohjaavat diskurssit ovat historiallisen kehityksen tulosta ja luovat rajoitteita yhteistyölle. Kuitenkin lapsen etujen toteutumiseksi yhteistyö alojen välillä olisi tärkeää. Seuraavaksi pohdin ja erittelen, miten löytämäni diskurssit sulautuvat lastensuojelun ja varhaiskasvatuksen konteksteihin, minkä jälkeen pohdin moniammatillisen yhteistyön mahdollisuuksia ja esteitä. Lopuksi reflektoin vielä tutkimuksen kokonaisuutta sekä mahdollisia jatkotutkimusaiheita.

6.1 Lastensuojelu – huolenpitoa ja kasvatusta lasta suojellen

”[...] Lastensuojelun on tuettava vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa järjestämällä tarvittavia palveluita ja tukitoimia. Jäljempänä tässä laissa säädetyn edellytyksin lapsi voidaan sijoittaa kodin ulkopuolelle tai ryhtyä muihin toimenpiteisiin lapsen hoidon ja huollon järjestämiseksi.”

Lastensuojelulaki 417/2007, §2

Lastensuojelulain diskurssien valossa lastensuojelusta piirtyy selkeä kuva vastuiden ja velvollisuuksien täyttämänä työnä. Lastensuojelussa toteutetaan yhteiskunnan sosiaalipolitiikkaa, mutta liikkuen ihmiselämän herkimmillä alueella eli perheessä. Sosiaalityön kolmijakoinen historiallinen perinne - byrokraatiatyön, palvelun sekä psykososiaalisen työn kokonaisuus - takaa sen, että sosiaalityöllä pystytään palvelemaan sekä perheen että yhteiskunnan tarpeita. Lainsäädännön diskursseissa työn luonne

viimesijaisena palveluna määrittää lastensuojelua kuitenkin hallinnollisen työn ja kontrollin suuntaan. Yksilöä tukeva palvelu sekä psykososiaalinen työ jäävät selkeästi hallinnollisten vastuiden varjoon.

Luhmannin mukaan (1989, 64-65) lainsäädännöllinen ajattelu edustaa sosiaalista pyrkimystä järjestykseen ja lainsäädännön avulla ilmaistaan, mikä on järjestyksen kannalta halutuin vaihtoehto. Lastensuojelulaissa todetaan, että lapsen oikeus, eli yhteiskunnallisesti halutuin tila lapselle on turvallinen kasvu ja kehitys. Sosiaalityöntekijälle syntyy velvoite suojella tätä oikeutta ja lainsäädännön diskursseilla taataan, että työntekijällä on työkaluja toteuttaa tätä tehtäväänsä.

Sosiaalityöntekijä on lastensuojeluprosessin vastuuhenkilö. Hän arvioi lastensuojelun sekä muiden palveluiden tarpeen sekä ryhtyy toteuttamaan palveluita tarvittavassa laajuudessa. Oikeusjärjestelmänä lastensuojelulla ei kuitenkaan ole välineitä näitä monimutkaisia tarpeita arvioida. Lainsäädäntö takaa sosiaalityöntekijälle oikeuden saada päätöksensä tueksi moniammatillista asiantuntijuutta, mutta lainsäädännön maininnat moniammatillisesta yhteistyöstä jäävät varsin pintapuoleisiksi.

Lastensuojelun on todettu oikeudellistuneen. Siinä missä oikeudellistuminen toisaalta parantaa työn tasalaatuisuutta, vie se aikaa psykososiaaliselta työltä. Samalla tämä toimintakulttuurin muutos vie sosiaalityötä perheiden tukemisen sijaan kohti kontrollia. (Raunio 2013, 213.) Jos työ muuttuu aina vain tuomioistuinmaisemmaksi, kadotetaan rakenteellisen muutostyön sekä terapeuttisen työn pohja. Juuri terapeuttinen työote on sosiaalityössä ollut muutoksen työkalu. Lakipykälien tuijottaminen tekee palvelusta luonteeltaan entistä viimesijaisempaa, kun ennen toimenpiteisiin ryhtymistä tulee odottaa juridisten perusteiden täyttymistä.

Sosiaalialalla asiakkaiden yksityisyys sekä salassapitovelvoitteet otetaan vakavasti. Lähtökohtaisesti sosiaalihuollon asiakkuus on salassapidettävä tieto ja salassapidosta voidaan poiketa vain, jos tiedon antamisesta tai oikeudesta tiedon saamiseen säädetään lailla (hallintolaki 26§) tai asianosainen antaa siihen suostumuksensa. Sosiaalihuollossa käsiteltävät, päätöksenteon pohjana käytettävät tiedot ovat luonteeltaan arkaluontoisia (Kulla 2015, 449-457), mikä voi osaltaan vaikeuttaa yhteistyöhön suuntautumista. Kuitenkin esimerkiksi ennaltaehkäisevätn työn kannalta tietojen jakaminen olisi tärkeää. Työn juridinen luonne ei tähän kuitenkaan kovin hyvin suhteudu.

6.2 Varhaiskasvatus – hoitoa ja kasvatusta pedagogisella painotuksella

”]Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan lapsen suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka.”

Varhaiskasvatuslaki 540/2018, §2

Varhaiskasvatuksen kantavaksi diskurssiksi varhaiskasvatuslaissa nousee kasvatus, opetus ja hoiva. Varhaiskasvatus vastaa yhteiskunnallisesti institutionaalisen hoivan ja kasvatuksen tehtävistä. Varhaiskasvatuksen edustamat käsitykset lapsen oppimisesta, kasvusta ja kehityksestä kuvaavat yleisemminkin yhteiskunnan ja poliittisen ilmapiirin käsityksiä kasvusta ja kehityksestä (Eerola-Pennanen, Vuorisalo & Raittila 2017, 35). Mitä siis kertoo yhteiskunnasta varhaiskasvatuksen diskurssien muutos hoivasta kohti kasvatusta?

Varhaiskasvatuksen yhtenä kantavana ajatuksena on ollut, että toiminta on sosiaalipedagogista eli yhteiskunnan jäsenyyteen kasvattavaa (Kurki 2001, 130). Varhaiskasvatus on yhteiskunnan osoitus panostuksesta perheeseen ja sillä halutaan tukea lasten tasa-arvoista kasvua ja kehitystä. Varhaiskasvatus, toisin kuin lastensuojelu tai esimerkiksi perusopetus, ei ole pakollista, vaan vapaaehtoinen palvelu, johon perheellä on oikeus ja kunnalla velvollisuus järjestää. Keskustelut päivähoito-oikeuden rajoittamisesta, joita esimerkiksi Alina Laakso (2017) pro gradussaan tarkastelee, ilmentävät yhteiskunnallista käsitystä siitä, kuinka paljon yhteiskunnan tulee ottaa vastuuta lapsen hoivasta ja kasvatuksesta. Yhteiskunnan tasolla keskustelu kietoutuu kannattavuusnäkökulmiin, mutta aiheesta puhuttaessa tulisi huomioida myös lapsen etu ja oikeudet.

Systemiteorian mukaan kasvatus on siitä erikoinen systeemi, että se tuottaa arvoja ja asenteita ja sen sisällöt määrittävät odotettavien tilojen mukaan. Järjestelmän tarkoitus on valikoida ja ohjata yksilöä vastaamaan yhteiskunnallisiin vaatimuksiin ja tuottaa kykyjä toisten funktiojärjestelmien käyttöön (Luhmann 2004, 152-154). Mitä odotettavia tiloja halutaan saavuttaa sillä, että yhä nuorempien lasten kohdalla puhutaan hoivan sijaan kasvatuksesta? Lasten esiopetus on jo siirtynyt perusopetuslain mukaiseksi toiminnaksi, mikä viittaa osaltaan siihen, että yhä nuoremiin lapsiin halutaan ulottaa institutionaalisen kasvatuksen vaikutuksia.

6.3 Diskurssit mahdollistamassa ja estämässä moniammatillista yhteistyötä

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa todetaan, että lapsella on oikeus ruumiillisen, henkisen, hengellisen, moraalisen ja sosiaalisen kehityksen kannalta riittävään elintasoon, mistä huolehtivat ensisijaisesti vanhemmat tai muut lapsen hullosta vastaavat, ja heitä on tehtävässään tuettava tarpeiden ja mahdollisuuksien mukaan (YK:n lapsen oikeuksien sopimus, art 27). Perhe nähdään ensisijaiseksi lapsen kasvu ympäristöksi ja perheellä on oikeus saada tarvittavaa suojelua ja apua yhteiskunnallisten velvollisuuksiensa hoitamiseksi. (Bardy 2009, 33.) Lastensuojelu sekä varhaiskasvatus ovat muutamia näitä yhteiskunnallisia tehtäviä toteuttavista toimijoista. Vaikka samojen tavoitteiden puolesta toimitaankin, alojen yhteistyö on koettu alojen erilaisten luonteiden takia haastavana (ks. esim. Pärnä 2012).

Auli Ojuri (1996, 117-124) jaottelee moniammatillisessa yhteistyössä esiintyvät haasteet kolmeen, jotka myös analysoimieni tekstien kautta voin yhteistyötä haittaaviksi tekijöiksi allekirjoittaa. Ensinnäkin erilaiset organisaatioiden kulttuurit vaikeuttavat yhteistyötä. Lastensuojelulla on voimakkaampi historiallinen tausta verkostotyössä, sillä sosiaalityöllä on perinteisesti ratkottu yksilön ja ympäristön välisiä vuorovaikutuksen ongelmia (Raunio 2009, 67). Lastensuojelun kontrollitehtävä tuo mukanaan mahdollisuuden vallankäyttöön, kun taas luonteeltaan vapaaehtoisessa varhaiskasvatuksessa tuetaan ja autetaan perhettä kasvatuskumppanuuden hengessä.

Toisena moniammatillisen yhteistyön haasteena ovat erilaiset käsitykset ja tavoitteet asiakkaan parhaasta sekä työntekijöiden käsitykset omasta ammatti-identiteetistään. (Ojuri 118-120.) Sekä varhaiskasvatuslaki, että lastensuojelulaki tunnistavat toisensa moniammatillisen yhteistyön osapuoliksi, mutta yhteistyön voi sanoa tapahtuvan vain yhteen suuntaan: Lastensuojelussa moniammatillisuuden perustana on työntekijän oikeus saada tietoja päätöksentekonsa perustaksi. Varhaiskasvatuksella taas on velvollisuus näitä tietoja antaa sekä ilmoittaa sosiaalihuoltoon, jos työssään havaitsevat lapsen kasvuolosuhteiden vaarantuneen. Varhaiskasvatuksella on lastensuojelun kannalta oleellista tietoa lapsen kasvusta ja kehityksestä, mutta mikä olisi sosiaalityön tiedon rooli tässä yhteistyössä? Siihen lainsäädäntö ei anna pohjaa.

Kolmas moniammatillisen yhteistyön haaste on organisaatioiden erilaiset sosiaaliset todellisuudet sekä ideologiat. Millaisen suuntautumismallin yhteistyöhön organisaation

sosiaalinen todellisuus luo? Lastensuojelun suuntautumisen yhteistyöhön voidaan katsoa olevan instrumentaalista, sillä yhteistyöllä haetaan tukea omaan työhön sekä päätöksenteon tueksi, kun taas varhaiskasvatuksessa yhteistyö itsessään, esimerkiksi perheiden kanssa, nähdään lapsen kasvun ja kehityksen kannalta arvokkaana. (Ojuri 1996, 122-124.) Työtä ohjaavien diskurssien perustavanlaatuisen ero on voinut johtaa siihen, että päivähoitossa ei koeta yhteistyötä lastensuojelun kanssa kovin onnistuneeksi.

Kahden erilaisen organisaatiokulttuurin yhteentörmäys aiheuttaa vaikeuksia toteuttaa yhteistyötä. Erityisesti vaikeudet liittyvät mielestäni lastensuojelutyön luonteeseen. Kuten Niklas Luhmann toteaa, oikeusjärjestelmä on resonointikykyinen vain omien rakenteidensa mukaisesti. Oikeuden ratkaisussa, jotka liittyvät oikeusjärjestelmälle vieraaseen järjestelmään ratkaisujen ”mielivaltaisuuskomponentti” kasvaa. Moniulotteisten ilmiöiden kohdalla tavanomaiset juridiset menetelmät eivät välttämättä pysty tyydyttävästi ratkaisemaan ongelmia. Tällöin tuloksena on tyhjiä ja epämääräisiä sanamuotoja, jotka antavat verbaalisen illuusion siitä, että jotain tapahtuu. (Luhmann 2004, 114-115.) Lastensuojelutyön oikeudellistuminen vie työtä kauemmas tosielämästä, jolloin työn vaikuttavuus sekä ihmislähtöisyys katoaa. Suuntaamalla enemmän ”kentälle” tai edes yhteistyöhön kentällä toimivien kanssa voitaisiin työn vaikuttavuuttakin parantaa.

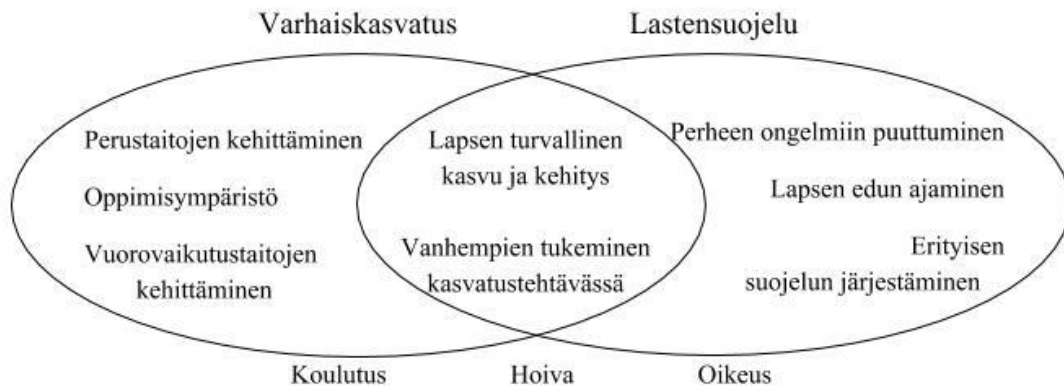
Olisiko lapsen edulla potentiaalia toimia alojen yhteistyön pohjana? Sanapari ”lapsen etu” mainitaan varhaiskasvatuslaissa kolme ja lastensuojelulaissa 33 kertaa. Varhaiskasvatuslain mukaan varhaiskasvatuksen suunnittelussa, järjestämisessä tai tuottamisessa ja siitä päätettäessä on ensisijaisesti huomioitava lapsen etu. Lapselle tulee järjestää varhaiskasvatusta, jos se on tarpeen lapsen kehityksen, tuen tarpeen tai perheen olosuhteiden takia, tai se on muutoin lapsen edun mukaista. Samanlainen periaate löytyy myös lastensuojelun puolella: Lastensuojelun tarvetta arvioitaessa ja lastensuojelua toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tulee valvoa tämän edun toteutumista.

Lastensuojelulaissa (4§) lapsen etua arvioitaessa kiinnitetään huomiota seuraaviin tekijöihin

- 1) tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin sekä läheisten ja jatkuvien ihmissuhteiden toteutuminen
- 2) mahdollisuus saada ymmärtämystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaista valvontaa ja huolenpitoa
- 3) taipumuksia ja toivomuksia vastaava koulutus

- 4) turvallinen kasvatusympäristö sekä ruumiillinen ja henkinen koskemattomuus
- 5) Itsenäistyminen ja kasvaminen vastuullisuuteen
- 6) mahdollisuus osallistumiseen ja vaikuttamiseen omilla asioissaan
- 7) kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioiminen

Kuviossa 3 olen hahmotellut niitä koulutuksen, hoivan ja oikeuden diskursseja sekä toimintatapoja, joilla varhaiskasvatus ja lastensuojelu toisaalta eroavat, mutta toisaalta kohtaavat. Samalla hahmottuu, miten edellämainitut lapsen edun komponentit suhteutuvat alojen toimintaan. Se, toteuttavatko organisaatiot näitä tehtäviään yhdessä vai erikseen, riippuu siitä, millaisia mahdollisuuksia yhteistyölle luodaan.

KUVIO 3: Varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun diskursseiden kohtaaminen

Lastensuojelu oikeudellistuu ja varhaiskasvatus koulutuksellistuu; Tämä on mielestäni merkittävin alojen yhteistyötä uhkaava tekijä. Mielenkiintoinen historiallinen näkökohta on se, että varhainen päivähoitotoiminta on ollut lastensuojelulain alaista seimitoimintaa ja toiminnan tarkoitus on ensisijaisesti ollut sosiaalipoliittinen ja suojelullinen. Kuitenkaan nykyisestä varhaiskasvatuslaista näitä suojelullisia ja sosiaalipoliittisia tavoitteita ei juurikaan löydy. Myöskään lastensuojelulaki ei nyky muodossaan mahdollista merkittävästi rakenteelliseen, sosiaalipoliittiseen toimintaan suuntautumista.

Niklas Luhmann sallii systeemiteoreettisessa ajattelussaan organisaatioiden polyfonisuuden. Vaikka organisaatiota ohjaisi jokin tietty koodi, voi sen rinnalla toimia muita koodia ja koodien prioriteettijärjestys voi muuttua tuhoamatta organisaatiota ja sen perustehtävää.

Nämä kytkennät syntyvät siitä, että organisaatio tarvitsee toisen organisaation tukea ongelmansa ratkaisussa. Yhteisiä strategioita tai sopimuksia ei synny ilman kommunikaatiota eikä toinen organisaatio voi tuoda yhteistyöhön lisäarvoa ilman tasaista vastuunjakoa. (Jalava 2013, 105-108.)

Nykymuodossaan alojen yhteistyö on haasteista, mutta mielestäni yhteisten diskurssien kautta yhteistyölle olisi mahdollista luoda strategioita ja sopimuksia, jotka palvelisivat perheitä, työntekijöitä, että yhteiskuntaa. Lainsäädännöstä ei tämänhetkisessä muodossaan yhteiseksi sopimukseksi ole, sillä sen muotoilut yhteistyöstä eivät vähennä systeemien oman toiminnan kompleksisuutta. Tarvittaisiin paikallisempia sopimuksia yhteistyön muodoista sekä yleisen diskurssin siirtymistä erikoistuvista diskursseista takaisin kohti lapsen etua sekä sosiaalipoliittista oikeudenmukaisuutta. Tältä yhteiseltä pohjalta systeemit voisivat tuottaa toisilleen lisäarvoa ja näin edistää moniammatilliseen yhteistyöhön suuntautumista.

6.4 Lopuksi

Tällä tutkimuksella olen pyrkinyt tarjoamaan yhden tavan käsitteellistää lastensuojelua, varhaiskasvatusta sekä kyseisten alojen välistä moniammatillista yhteistyötä ja sen mahdollisia esteitä. Valituista teoreettisesta ja metodologisesta lähtökohdasta johtuen tulokset ovat varsin teoreettisella tasolla ja toimivat lähinnä täydentäen tietoa, jota aiemmissa tutkimuksissa on saatu alojen moniammatillisen yhteistyön kokemuksista.

Tutkimukseni kannalta systeemiteoria osoittautui hyväksi suunnannäyttäjäksi tutkimukseen. Teorian ajatukset siitä, että yhteiskunnan eri osa-alueet, osasysteemit, toimivat itsenäisesti omien koodiensa ja kommunikaationsa varassa sopii mielestäni hyvin käsitteellistämään yhteiskunnan toimintaa. Teoria on kuitenkin pahamaineisen vaikeaselkoinen sekä todella laaja. Tämä tutkimus ei mittakaavansa vuoksi pysty käsittelemään systeemiteoriaa sen kaikilta osin, mutta olen pyrkinyt tiivistämään teorian keskeisimmät elementit tämän tutkimuksen kannalta relevantiksi kokonaisuudeksi.

Systeemiteoria sopi hyvin yhteen myös diskurssianalyysin ajatusten kanssa. Kuten systeemit, myös tekstit ovat historiallisen kehityksen ja tietyn kontekstin tuotosta. Diskurssianalyysi oli mielestäni perusteltu valinta tilanteessa, jossa lähtöoletuksena oli se, että teksteistä löytyy tietynlaisia puhetapoja. Diskurssien analyysiä suuntasi ja rajoitti

systemiteoreettinen linssi. Täysin aineistolähtöinen diskurssianalyysi olisi varmasti tuottanut erilaisia diskursseja, mutta ne eivät olisi välttämättä palvelleet tämän tutkimuksen tarpeita. Aineistot sopivat mielestäni hyvin analysoitaviksi, mutta kokonaisvaltaisemman kuvan saamiseksi analyysin kohteena olisi pitänyt olla myös kaikki “oheislainsäädäntö”, joka työn tekemistä säätelee. Tällöin kuitenkin aineiston määrä olisi erityisesti lastensuojelun osalta kasvanut tämän tutkimuksen kannalta liian suureksi.

Moniammatillisuuden ihanne on sekä lastensuojelussa että varhaiskasvatuksessa olemassa ja yhteiset diskurssit sen mahdollistaisivat. Täysin kartoittamaton tutkimuskenttä kuitenkin on, mitä hyötyä moniammatillisesta yhteistyöstä on. Miten työntekijät kokevat moniammatillisesta yhteistyöstä hyötyvänsä? Entä millaisena asiakkaat kokevat yhteistyön? Nykymuodossaan yhteistyö on koettu epätydyttäväksi ja mielestäni alojen historialliset sekä perustehtävien tasoiset erot olisi hyvä tunnistaa, kun käytännön tasolla kehitetään alojen moniammatillista yhteistyötä.

Mielenkiintoinen jatkotutkimusaihe olisi myös se, miten lastensuojelulain sekä varhaiskasvatustilain diskurssit ovat tekstien tasolla sekä käytännössä tosiasiallisesti muuttuneet. Onko lastensuojelun luonne selkeästi oikeudellistunut? Kuinka paljon varhaiskasvatuksen diskurssi todella on muuttunut hoivasta kasvatukseen suuntaan? Lainsäädäntöjen analysoinnin rinnalla myös muunlainen kvalitatiivinen tutkimus, esimerkiksi pitkään aloilla työskennelleiden kokemusten kartoittaminen työn luonteen muutoksista, olisi mielenkiintoinen lähestymistapa aiheeseen.

Moniammatillisuuden kentällä puolestaan erilaisten paikallisten ohjeistusten kartoittaminen voisi tuoda sekä tietoa että uusia toimintatapoja yhteistyökuvioiden luomiseksi: Jos sekä aiemmassa tutkimuksessa että systeemiteorian ajatuksissa on havaittu, että yhteisten sopimusten ja tavoitteiden puute vaikeuttaa yhteistyön toteuttamista, millaisilla sopimuksilla yhteistyötä sitten käytännössä voisi toteuttaa? Varmasti löytyy kuntia, joissa toimivia yhteistyörakenteita on saatu luotua. Ja jos ei, mikä estää moniammatillisen yhteistyön “interventioiden” luomista ja niistä saatujen kokemusten kartoittamista?

Moniammatilliseen yhteistyöhön kannustetaan lainsäädännössä, joten myös sen kehittäminen tulisi nähdä tärkeänä. Lainsäädäntö voisi luoda yhtenäisten diskurssien kautta parempaa pohjaa eri alojen yhteistyölle ja paremman yhteistyön seurauksena ei lopulta voi olla muuta kuin asiakkaan edun parempi toteutuminen.

LÄHTEET

Ahonen Arja (2013): Lapsen edun argumentaatio sijaishuollossa. Sosiaalityön lisensiaatintutkimus, Turun yliopisto, < <https://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=b16f69f0-1f9e-4894-996a-d2730ae1bc52>>, luettu 4.10.2018

Airaksinen, Laura & Eveliina Filppula (2011): Päivähoidon ja lastensuojelun työntekijöiden kokemuksia yhteistyöstä. Sosionomin AMK opinnäytetyö, Metropolia, http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/35231/Airaksinen_Laura_Filppula_Eveliina.pdf?sequence=1 , luettu 5.1.2017

Ala-Toppari-Peltola, Eija (2015): Kolme diskurssiivista näkökulmaa sosiaalialan osaamiseen. Kauppatehteen johtamisen pro gradu, Vaasan yliopisto, <https://www.tritonia.fi/fi/e-opinnaytteet/tiivistelma/6325/Kolme+diskurssiivista+n%C3%A4k%C3%B6kulmaa+sosiaalialan+osaamiseen> , luettu 3.10.2018

Bardy, Marjatta (2009): Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa Lastensuojelun ytimissä, Marjatta Bardy (toim.). Helsinki: Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos. 16-46

Eerola-Pennanen, Paula, Mari Vuorisalo & Raija Raittila (2017): Johdatus varhaiskasvatukseen. Teoksessa Valloittava varhaiskasvatus, Merja Koivula, Anna Siippainen & Paula Eerola-Pennanen (toim.). Tampere: Vastapaino. 21-35

Eskola, Jari & Juha Suoranta (1998): Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino

Fairclough, Norman (2015): Language and Power – Third Edition. Abingdon, Oxon: Routledge

Friedman, Lawrence M. (1986): Legal Culture and the Welfare State. Teoksessa Dilemmas of Law in the Welfare State, Gunther Teubner (toim.). Berliini: European University Institute. 13-27

Gröhn, Mikko (2015): ”Varhaiskasvatus on lapsen oikeus” – kriittinen diskurssiianalyysi varhaiskasvatuksesta ja sen määrittelystä varhaiskasvatustieteen säätämisen yhteydessä. Kasvatustieteen pro gradu, Oulun yliopisto, < <http://jultika.oulu.fi/files/nbnfioulu-201506041777.pdf> >, luettu 4.10.2018

Hallintolaki 434/2003, saatavilla <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030434>>, luettu 9.12.2018

Heinonen, Hanna & Päivi Sinko (2009): Sosiaalityöntekijät lastensuojeluprosessia johtamassa. Teoksessa Lastensuojelun ytimissä, Marjatta Bardy (toim.). Helsinki: Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos. 89-100

Heinämäki, Liisa (2004): Erityinen tuki varhaiskasvatuksessa: erityispäivähoito – lapsen mahdollisuus. Stakes, oppaita 58. Helsinki: Stakes

Hotari, Kaisa-Elina, Mikko Oranen & Tarja Pösö (2009): Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa Lastensuojelun ytimissä, Marjatta Bardy (toim.). Helsinki: Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos. 117-132

Hujala, Eeva & Leena Turja (2017): Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-Kustannus

Iimonen, Kari (2001): Eräs tie diskurssiianalyysiin – Esimerkkinä Chydenius-instituutin vaikuttavuustutkimus. Teoksessa Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin, Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.). Jyväskylä: PS-kustannus. 100-115

- Isoherranen, Kaarina (2004): Moniammatillinen yhteistyö: Välineitä koulutuksen ja työyhteisön kehittämiseen. Helsinki: WSOY
- Jalava, Janne (2013): Kuntoutus voimaannuttavana systeeminä. Teoksessa Yhteiskunnan järjestelmät – Niklas Luhmannin tieteellinen ajattelu, Janne Jalava (toim.). Helsinki: Gaudeamus OY. 142-163
- Jalava, Janne (2013): Systeemiteoreettisen organisaatiokonseption toiminta ja haasteet. Teoksessa Yhteiskunnan järjestelmät – Niklas Luhmannin tieteellinen ajattelu, Janne Jalava (toim.). Helsinki: Gaudeamus OY. 100-116
- Jalava, Janne & Risto Kangas (2013): Kommunikaatio, yhteiskunnan eriytyminen ja osajärjestelmien merkitys. Teoksessa Yhteiskunnan järjestelmät – Niklas Luhmannin tieteellinen ajattelu, Janne Jalava (toim.). Helsinki: Gaudeamus OY. 40-62
- Jalava, Janne & Risto Kangas (2013): Niklas Luhmannin systeemiteoria ja tieteellinen ajattelu, teoksessa Yhteiskunnan järjestelmät – Niklas Luhmannin tieteellinen ajattelu, Janne Jalava (toim.). Helsinki: Gaudeamus OY. 7-20
- Jauhiainen, Riitta & Marjatta Eskola (1994): Ryhmäilmiö – Perustietoa ryhmän käytöstä ja ryhmätyöstä sosiaalityöhön sovellettuna. Helsinki: WSOY
- Johnstone, Barbara (2002): Discourse analysis. Oxford: Blackwell
- Jokinen, Arja (1999): Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin. Teoksessa Diskurssianalyysi liikkeessä, Arja Jokinen, Kirsi Juhila ja Eero Suoninen (toim.). Tampere: Vastapaino. 37-53
- Jokinen, Arja & Kirsi Juhila (1993): Valtasuhteiden analysoiminen. Teoksessa Diskurssianalyysin aakkoset, Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.). Tampere: Vastapaino, 75-110
- Jokinen, Arja & Kirsi Juhila (1999): Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta. Teoksessa Diskurssianalyysi liikkeessä, Arja Jokinen, Kirsi Juhila ja Eero Suoninen (toim.). Tampere: Vastapaino. 54-100
- Jokinen, Arja, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (1993): Johdanto. Teoksessa Diskurssianalyysin aakkoset, Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.). Tampere: Vastapaino, 9-16
- Jokinen, Arja, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (1993): Diskursiivinen maailma: teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. Teoksessa Diskurssianalyysin aakkoset, Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.). Tampere: Vastapaino, 17-47
- Juhila, Kirsi (1993): Miten tarinasta tulee tosi: Faktuaalistamisstrategiat viranomaispuheessa. Teoksessa Diskurssianalyysin aakkoset, Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.). Tampere: Vastapaino, 151-187
- Juhila, Kirsi (1999): Tutkijan positiot. Teoksessa Diskurssianalyysi liikkeessä, Arja Jokinen, Kirsi Juhila ja Eero Suoninen (toim.). Tampere: Vastapaino. 201-232
- Kaikko, Kirsi & Leila Friis (2009): Menetelmät lastensuojelun tukena. Teoksessa Lastensuojelun ytimissä, Marjatta Bardy (toim.). Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus. 76-88
- Kantasalmi, Kari (2013): Kasvatuksen ja koulutuksen systeemirajat funktionaalisesti eriytyneessä yhteiskunnassa. Teoksessa Yhteiskunnan järjestelmät – Niklas Luhmannin tieteellinen ajattelu, Janne Jalava (toim.). Helsinki: Gaudeamus OY. 209-235

- Karila, Kirsti & Jarmo Kinos (2010): Päivä lastentarhanopettajana – Mistä varhaiskasvatuksen ammatillisuudessa on oikein kyse? Teoksessa Pienet oppimassa, Riitta Korhonen, Marja-Leena Rönkkö & Juli Aerila (toim.). Turku: Uniprint Oy. 283–294
- Karila, Kirsti & Anna Raija Nummenmaa (2001): Matkalla moniammatillisuuteen. Kuvauskohteena päiväkotit. Helsinki: WSOY
- Karila, Kirsti, Jarmo Kinos & Jorma Virtanen (2001): Varhaiskasvatus muuttuvassa yhteiskunnassa. Teoksessa Varhaiskasvatuksen teoriasuuntauksia, Kirsti Karila, Jarmo Kinos & Jorma Virtanen (toim.). Jyväskylä: PS-Kustannus. 13-24
- Karisto, Antti, Pentti Takala & Ilkka Haapola (1997): Matkalla nykyaikaan - Elintason, elämäntavan ja sosiaalipolitiikan muutos Suomessa, Helsinki: WSOY
- Kihlström, Anita (2011): Luhmann's system theory in social work: Criticism and reflections. Journal of Social Work vol 12/2011, issue 3, 287-299. Saatavilla <https://journals-sagepub-com.ezproxy.jyu.fi/doi/full/10.1177/1468017310386425>, luettu 8.12.2018
- Kivimäki, Saija (2009): Päivähoidon ja lastensuojelun välinen yhteistyö lapsen ja perheen tukena. Yhteistyön lähtökohdat, ongelmat ja kehittämiskohteet aikakauslehtien artikkeleiden kuvaamina. Sosiaalityön Pro Gradu, Tampereen yliopisto, <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/80823/gradu03726.pdf?sequence=1> , luettu 5.1.2017
- Kulla, Heikki (2015): Hallintomenettelyn perusteet, Helsinki: Talentum Pro
- Kupila, Päivi (2011): Varhaiskasvatuksen asiantuntijuus oppivassa työyhteisössä. Teoksessa Varhaiskasvatuksen käsikirja, Eeva Hujala & Leena Turja (toim.). Jyväskylä: PS-Kustannus. 300-311
- Kurki, Leena (2001): Sosiaalipedagoginen näkökulma varhaiskasvatukseen. Teoksessa Varhaiskasvatuksen teoriasuuntauksia, Kirsti Karila, Jarmo Kinos & Jorma Virtanen. Jyväskylä: PS-Kustannus. 112-135
- Kääriäinen, Aino (2003): Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina – Dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka. Sosiaalipolitiikan laitoksen väitöskirja, Helsingin yliopisto, < <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/23445/lastensu.pdf?sequence=2> >, luettu 4.10.2018
- Laakso, Alina (2017): Varhaiskasvatuksen merkityksiä – Diskurssianalyttinen tutkimus subjektiivisen päivähoito-oikeuden rajaamista koskevasta poliittisesta keskustelusta. Kasvatustieteen pro gradu, Tampereen yliopisto, <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/101689/GRADU-1498652527.pdf?sequence=1> , luettu 3.10.2018
- Laiho, Kristiina (2007): Sosiaalityön asiakastyö, menetelmät ja orientaatiot: 3.1 Lastensuojelu. Teoksessa Sosiaalityön käsikirja, Aulikki Kananoja, Martti Lähteinen, Pirjo Marjamäki, Kristiina Laiho, Pirjo Sarvimäki, Pekka Karjalainen & Marjaana Seppänen (toim.). Helsinki: Tietosanoma Oy. 132–160
- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812, <<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812>> luettu 5.1.2017
- Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta 621/1999, saatavilla <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990621>>, luettu 9.12.2018
- Lankinen, Akusti (2018): Systemien sote – Systemiteoreettinen tulkinta sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksesta. Yhteiskuntapolitiikan Pro Gradu, Jyväskylän yliopisto, <

<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/58541/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201806143189.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, luettu 3.10.2018

Lastensuojelulaki 417/2007, <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>, luettu 31.1.2018

Luhmann, Niklas (2004): Ekologinen kommunikaatio. Suomentaneet Sam Krause ja Seppo Raiski. Helsinki: Gaudeamus

Luhmann, Niklas (1986): The Self-Reproduction of Law and its Limits. Teoksessa Dilemmas of Law in the Welfare State, Gunther Teubner (toim.). Berliini: European University Institute

Mykkänen, Johanna & Marja Leena Böök (2017): Moninaiset perheet ja varhaiskasvatus. Teoksessa Valloittava varhaiskasvatus. Merja Koivula, Anna Siippainen & Paula Eerola-Pennanen (toim.). Tampere: Vastapaino. 75-87

Mönkkönen, Kaarina (1996): Asiantuntijasta asiantutkijaksi. Teoksessa Moniammatillisuus ja sosiaalityö. Sosiaalityön vuosikirja 1996, Anna Metteri (toim.). Helsinki: Oy Edita Ab.51–67

Niiranen, Pirkko & Jarmo Kinos (2001): Suomalaisen lastentarha- ja päiväkotipedagogiikan jäljillä. Teoksessa Varhaiskasvatuksen teoriasuuntauksia, Kirsti Karila, Jarmo Kinos & Jorma Virtanen. Jyväskylä: PS-Kustannus. 58-85

Ojuri, Auli (1996): Moniammatillinen yhteistyö ja organisaatiokulttuuri. Teoksessa Moniammatillisuus ja sosiaalityö. Sosiaalityön vuosikirja 1996, Anna Metteri (toim.). Helsinki: Oy Edita Ab.116–128

Opetusalan ammattijärjestö: Varhaiskasvatuslaki, <http://www.oaj.fi/cs/oaj/varhaiskasvatuslaki> luettu 31.1.2018

Opetushallitus (2017): Varhaiskasvatus, http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/varhaiskasvatus, luettu 13.2.2017

Pärnä, Katariina (2012): Kehittävä moniammatillinen yhteistyö prosessina - Lapsiperheiden varhaisen tukemisen mahdollisuudet. Turku: Uniprint Oy
<<http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/77506/AnnalesC341Parna.pdf?sequence=1>> luettu 20.12.2016

Raunio, Kyösti (2009): Olennainen sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus

Saaristo, Kimmo & Kimmo Jokinen (2004): Sosiologia. Helsinki: WSOY

Salminen, Jenni (2017): Kasvattaja lasten kehityksen ja oppimisen tukijana. Teoksessa Valloittava varhaiskasvatus, Merja Koivula, Anna Siippainen & Paula Eerola-Pennanen (toim.). Tampere: Vastapaino. 163-176

Salminen, Jenni & Pirjo-Liisa Poikonen (2017): Opetussuunnitelma pedagogisena työvälineenä. Teoksessa Valloittava varhaiskasvatus, Merja Koivula, Siippainen Anna & Paula Eerola-Pennanen (toim.). Tampere: Vastapaino. 56-74

Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö (2017): Lastensuojelu, <http://stm.fi/lastensuojelu>, luettu 13.2.2017

Sulkunen, Pekka (1998): Johdatus sosiologiaan – Käsitteitä ja näkökulmia. Helsinki: WSOY

Suoninen, Eero (1993): Kielen käytön vaihtelevuuden analysoiminen. Teoksessa Diskurssianalyysin aakkoset, Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.). Tampere: Vastapaino, 48-74

Talentia.fi (2017): Arki, arvot ja etiikka - Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet, Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. Saatavilla <talentia.e-julkaisu.com/2017/eettiset-ohjeet/>, luettu 9.12.2018

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos: Lastensuojelun käsikirja, <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja>, luettu 31.1.2018

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2015): Uusi sosiaalihuoltolaki ja lastensuojelulain muutokset, https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/ajankohtaista/uutisia-ja-tiedotteita/tiedote/-/asset_publisher/wjmy8FVfVgeq/content/uusi-sosiaalihuoltolaki, luettu 31.1.2018

Toikko, Timo (2008): Sosiaalityön ideat – Johdatus sosiaalityön historiaan. Tampere: Vastapaino

Turja, Leena & Mari Vuorisalo (2017): Lasten oikeudet, toimijuus ja osallisuus oppimisessa. Teoksessa Valloittava varhaiskasvatus. Merja Koivula, Anna Siippainen & Paula Eerola-Pennanen (toim.). Tampere: Vastapaino. 36-55

Törrönen, Jukka (2005): Puhetapoja analysoimassa. Rajankäyntiä kriittisen diskurssianaluusin ja semioottisen sosiologian välillä. Teoksessa Tutkimus menetelmien pyörteissä – Sosiaalitutkimuksen lähtökohdat ja valinnat, Pekka Räsänen, Anu-Hanna Anttila & Harri Melin (toim.). Jyväskylä: PS-kustannus. 139-162

Varhaiskasvatuslaki 36/1973, saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036>, luettu 31.1.2018

Varhaiskasvatuslaki 540/2018, saatavilla <<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540>>, luettu 9.12.2018

YK:n lapsen oikeuksien sopimus, saatavilla <https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf>, luettu 9.12.2018

Ylönen, Marja-Leena (2007): Lastensuojelun positio koulun kanssa tehtävässä yhteistyössä. <<https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/38383>> Luettu 8.12.2018